ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

Εισήγηση Σεβ. Μητροπολίτου κ. Γαβριήλ ενώπιον της Σεπτής Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος

Ὀκτώβριος 2021

Μακαριώτατε Ἅγιε Πρόεδρε,
Σεβασμιώτατοι Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,

Ἐπιτρέψτε μου εὐσεβάστως νά ἀπευθύνω τίς εὐγνώμονες εὐχαριστίες μου πρός Ὑμᾶς Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα καί πρός τά σεπτά Μέλη τῆς παρελθούσης Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιά τήν τιμητική ἀνάθεση τῆς εἰσηγήσεως καί ἀναπτύξεως ἑνός ἰδιαιτέρως σημαντικοῦ, ἐπικαίρου καί μείζονος σημασίας θέματος γιά τήν Ἐκκλησία μας πού φέρει τόν τίτλο: «*Ἐπιστημονική καί θεολογική προσέγγισις τοῦ ἰοῦ τῆς πανδημίας. Ἀπαντήσεις εἰς θεωρίας συνωμοσίας*».

Ἐξαιτούμενος ἀρχικῶς τήν ἐπιείκεια τῆς κρίσεώς Σας, θά προσπαθήσω αὖθις νά διατυπώσω ὅσο τό δυνατόν πιό κατανοητά καί νά προσεγγίσω ὅσο τό δυνατόν πληρέστερα τίς ἐπιστημονικές, θεολογικές καί κοινωνικές προεκτάσεις τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ COVID-19 τῆς οἰκογενείας SARS-CoV-2. Μιᾶς λοιμικῆς νόσου πού ἦλθε ἀναπάντεχα καί προκάλεσε ἀπότομες ἤ ἀκόμη καί βίαιες ἀνακατατάξεις σέ κάθε ἐπίπεδο τῆς παγκόσμιας κοινότητας και ἐπηρέασε βαθιά τον χῶρο τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀναδεικνύοντας πολλά σημαντικά θεολογικά καί ποιμαντικά προβλήματα.

Πράγματι, ἔφθανε ἕνα ἀπειροελάχιστο σωματίδιο γιά νά καταρρίψει τήν αἴσθηση τῆς φαινομενικῆς παντοδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου, νά ἀποδυναμώσει τούς ἰσχυρούς τοῦ κόσμου τούτου, νά κλονίσει κάθε «*χλιαρή*» πίστη[1] καί νά ταπεινώσει σύμπασα τήν οἰκουμένη. Ἕνας ἀόρατος ἰός, πού ἔχει μέχρι σήμερα κοστίσει ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀπώλειες σέ ἀνθρώπινες ζωές, ἑκατομμύρια περικοπές σέ θέσεις ἐργασίας σέ ὅλους τούς τομεῖς τῶν ἐργασιακῶν δραστηριοτήτων, κατάφερε νά κλονίσει ἐθνικές κυβερνήσεις, νά δοκιμάσει τίς ἀνθρώπινες σχέσεις καί νά θέσει ὑγειονομικά συστήματα πρό τῶν εὐθυνῶν

[1] ΑΠΟΚ. γ΄, 15-16.

τους, σέ μία μάλιστα ἐποχή πού ἡ ἐξέλιξη τῆς γενετικῆς, ἡ διεισδυτικότητα τῆς πληροφορικῆς καί οἱ νέες τεχνολογίες τῆς ἰατρικῆς ἀναπτύσσονται μέ ραγδαίους ρυθμούς, ἀσκώντας μεγάλη ἐπίδραση στή ζωή μας.

Πρό τῶν μεγάλων εὐθυνῶν ὡστόσο, ἔθεσε καί συνεχίζει νά θέτει τήν Ἁγία μας Ἐκκλησία, πού μέσα σέ αὐτό τό ἀδιέξοδο καλεῖται σήμερα νά ἀνατρέξει στήν πλούσια ἐμπειρία πού ἀπορρέει ἀπό την μακραίωνη ἀποστολική καί πατερική της παράδοση καί νά ἀπευθύνει στόν σύγχρονο δοκιμαζόμενο ἄνθρωπο ἕνα ἰσχυρό μήνυμα πίστεως, ἐλπίδος και ἀγάπης, πού τόσο πολύ ἔχει ἀνάγκη, ἐκφράζοντας ἕναν λόγο ζωῆς ἀπέναντι στά ψυχολογικά καί ὑπαρξιακά του ἀδιέξοξα.

Οὐδείς βεβαίως μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει τό γεγονός ὅτι ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ αἰφνιδίασε ἀρχικά τήν Ἐκκλησία μας. Τήν βρῆκε, θά λέγαμε, ἀπροετοίμαστη. Ἀνέτοιμη, ἀπέναντι στήν ἐμφάνιση τέτοιου εἴδους φαινομένων, ἀπέναντι στίς προκλήσεις τέτοιων καινοφανῶν καταστάσεων. Βεβαίως, τό λογικό αὐτό ἀρχικό «*μούδιασμα*» ὀφειλόταν κυρίως ἀφ' ἑνός μέν στήν ἔλλειψη οὐσιαστικῆς ἐνημέρωσης γιά τό μέγεθος τοῦ κινδύνου, ἀφοῦ καί ἡ παγκόσμια ἰατρική κοινότητα φάνηκε ἀρχικά νά αἰφνιδιάζεται ἀπό τό γεγονός τόσο τῆς ταχυτάτης ἐξαπλώσεως τῆς νόσου, ὅσο καί ἀπό τόν μεγάλο ἀριθμό τῶν θανάτων πού προκαλοῦσε, ἀφ' ἑτέρου δέ στήν πρώιμη τότε σέ στάδιο ἐπιστημονική ἔρευνα, σχετικά μέ τήν σοβαρότητα καί τίς συνέπειες τοῦ φαινομένου.

Ὡστόσο, στήν πρωτόγνωρη αὐτή κρίση καί παρά την ἀρχική ἄγνοια τῆς ἐκτάσεώς της, ἡ Ἐκκλησία μας δέν στάθηκε ἀδρανής, ἀλλά χειρίσθηκε τή νέα αὐτή πραγματικότητα μέ θαυμαστή διάκριση. Ἄμεσα, προέβη σέ κάλεσμα πρός τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ να ἐντείνει τίς προσευχές του, ἐνῶ στή συνέχεια, μέ ὑψηλό αἴσθημα εὐθύνης ἔναντι τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων καί σέ συνεργασία μέ τίς ἐπιστημονικές ὑγειονομικές ἀρχές, τάχθηκε ὅπως ακριβώς ὄφειλε, μέ ὅλες της τίς δυνάμεις, στό πλευρό τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καί τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ γιά τήν ἀποτελεσματικότερη ἀντιμετώπιση τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς δοκιμασίας.

Δέν μποροῦμε ὡστόσο νά ἀρνηθοῦμε ὅτι, παρά τά τεράστια προβλήματα πού ἔχει προκαλέσει ἡ κρίση τοῦ κορωνοϊοῦ σέ κάθε ἐπίπεδο τοῦ καθημερινοῦ

μας βίου, ἄνοιξαν γιά τήν Ἐκκλησία νέοι ὁρίζοντες, φέρνοντας στό προσκήνιο νέες προκλήσεις, ἀναδεικνύοντας ἔτσι σημαντικά θέματα τόσο πρός συζήτηση, ὅσο καί πρός ἑρμηνεία, τά ὁποῖα ἀφοροῦν ὄχι μόνο στήν οὐσία της, ἀλλά καί στήν σχέση της μέ τόν κόσμο.

Σχέση Πίστεως - Ἐπιστήμης

Καθ᾽ὅλη τήν διάρκεια τῆς πανδημίας συζητήθηκε ἐντόνως καί ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νά συζητεῖται ἡ σχέση μεταξύ πίστεως (ἤ θεολογίας) καί ἐπιστήμης (ἤ γνώσεως). Ἡ σχέση αὐτή ἀπασχολεῖ βεβαίως ἰδιαίτερα καί τήν Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία μέσῳ καί ἀποφάσεων τῆς ΔΙΣ (*Βλ. Ἐγκύκλιο 3045/14-7-2021*)[2] φροντίζει συνεχῶς νά ἐπισημαίνει καί νά ὑπερτονίζει τήν ἄρρηκτη σχέση καί συνεργασία τῶν δύο αὐτῶν τομέων. Πράγματι, τό ζήτημα τῆς σχέσεως αὐτῆς ὑφίσταται ἤδη ἀπό τήν πρωτοχριστιανική ἐποχή, ἀφοῦ ὅπως ἦταν φυσικό, τό ἐπαναστατικό μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου προκάλεσε στούς ἀνθρώπους εὔλογους προβληματισμούς ἀναφορικά μέ τήν σχέση τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία γνώριζαν ἤ καί βίωναν μέσῳ τῆς πίστεως καί τῆς γνώσεως πού κατεῖχαν ἕως τότε γιά τόν κόσμο, τόν ἄνθρωπο καί τήν κτίση. Ἄλλωστε καί ἡ πίστη ἀποτελοῦσε, κατά κάποιο τρόπο, μία καινή γνώση γιά τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τόσο γιά τόν Θεό, ὅσο καί γιά ὁλόκληρη τήν δημιουργία.

Ἔτσι, στήν προβληματική αὐτή πού προκαλούσε ἡ παραπάνω σχέση, κλήθηκε ἀρχικά νά δώσει ἀπάντηση ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, ὁ ὁποῖος στήν Α᾽ πρός Κορινθίους ἐπιστολή του ἀπευθύνεται σέ μία ὁμάδα χριστιανῶν τῆς πολυπολιτισμικῆς και πολυθεϊστικῆς τότε Κορίνθου, ἡ ὁποία ἔδειχνε ὁλοφάνερη προτίμηση γιά τήν γνώση[3]. Πράγματι, γιά τούς *γνωστικούς* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, ἡ πίστη δέν ἀποτελοῦσε παρά μία προβαθμίδα γιά νά καταφέρει ὁ ἄνθρωπος νά φθάσει στήν τέλεια καί ὁλοκληρωμένη γνώση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Οἱ *γνωστικοί* θεωροῦσαν τούς ἑαυτούς τους σπουδαίους καί ξεχωριστούς. Θεωροῦσαν ὅτι κατεῖχαν κάτι «*μέγα*» καί «*καλόν*», σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο[4].

---

[2] ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 3045/ 14-7-2021: «*Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη στον ἀγῶνα κατά τῆς πανδημίας*».
[3] Α᾽ ΚΟΡ. η᾽, 1-13.
[4] ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ὑπόθεσιςτῆςπρός Κορινθίους Α᾽ Ἐπιστολῆς*, Ὁμιλία Κ᾽, PG61, 161.

Ἡ θεοφώτιστη ὅμως ἐμπειρία τοῦ Μεγάλου Ἀποστόλου Παύλου διέκρινε ὅτι ἡ γνώση ἀπό μόνη της, μικρή ἤ μεγάλη, μπορεῖ νά ἀλλοιώσει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, μπορεῖ νά νοσήσει τήν ἀνθρώπινη ψυχή, νά τήν ἀποκόψει ἀπό τήν κοινωνία τῶν ἀδελφῶν καί νά τήν ὁδηγήσει στήν ἔπαρση, στόν ἐγωισμό καί στήν ἀλαζονεία. Ἔτσι, ὁ Παῦλος δέν ὑποβάθμισε, οὔτε βεβαίως μείωσε τήν ἀξία τῆς γνώσεως, ἀλλά προέβη σέ μία σαφῆ διάκριση ἀνάμεσα στήν *γνώση* αὐτή καθ' ἑαυτή καί στήν *ἀγάπη*. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δέν ἀντιπαρέθεσε τήν πίστη ἔναντι τῆς ἀλαζονείας τῶν *γνωστικῶν*, ἀλλά τήν ἔκφραση τῆς ἔμπρακτης πίστεως, πού εἶναι ἡ ἀγάπη, τονίζοντας ἐμφατικῶς: «*ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δέ ἀγάπη οἰκοδομεῖ*»[5].

Συνεπῶς, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δέν ἀπαγόρευε οὔτε βεβαίως ἐναντιωνόταν στή γνώση, τήν ὁποία μάλιστα θεωροῦσε ἀτελῆ, ἀλλά συμβούλευε τούς χριστιανούς τῆς Κορίνθου νά τήν χρησιμοποιοῦν μαζί μέ τήν ἀγάπη, διαφορετικά ὄχι μόνο δέν θά ὠφελοῦνταν ἀπό τή γνώση, ἀλλά ὅπως ἑρμηνεύει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, θά βλάπτονταν κιόλας: «*οὐδέ αὐτό τό πρᾶγμα ἀπηρτισμένον ἐστίν, ἀλλά καί σφόδρα ἀτελές· καί οὐ μόνον ἀτελές, ἀλλά καί βλαβερόν, ἐάν μη ᾖ συνεζευγμένον ἕτερον αὐτῷ*»[6]. Ἄλλωστε, γιά τόν Ἀπόστολο τῆς ἀγάπης, ἡ ἀλαζονεία συνηθίζει νά διαιρεῖ, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀγάπη ἑνώνει καί ὁδηγεῖ στή γνώση. Αὐτό ἀκριβῶς ἐννοούσε ὅταν ἔλεγε: «*εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τόν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ᾽ αὐτοῦ*»[7].

Ὡστόσο, ἡ αἵρεση τῶν *γνωστικῶν* συνέχισε νά ὑφίσταται καί μετά τίς παραινέσεις τοῦ Μεγάλου Ἀποστόλου, κυρίως δέ κατά τόν Β΄ καί Γ΄ αἰῶνα. Ἡ ἀποδοχή ἀπό μεγάλη μερίδα ἀνθρώπων τῆς γνώσεως ὡς ἀποκλειστικῆς καί μόνης ὁδοῦ πού ὁδηγοῦσε στήν πνευματική ὁλοκλήρωση καί στήν σωτηρία ἦταν ἀντίθετη ἀπό τήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀποτελεῖ ἡ ἴδια τήν ὁδό τῆς σωτηρίας, τῆς ἀληθείας καί τῆς ζωῆς. Ἔτσι, οἱ *γνωστικοί* βρέθηκαν ἐκτός τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ὡς πηγή τῆς διδασκαλίας τους χρησιμοποιούσαν τά δικά τους ἀνθρώπινα δημιουργήματα καί ὄχι τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ.

---

[5] Α΄ ΚΟΡ. η΄, 1.
[6] ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ὑπόθεσις τῆς πρός Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολῆς*, Ὁμιλία Κ΄, PG61, 161.
[7] Α΄ ΚΟΡ. η΄, 3.

Βεβαίως, τήν λανθασμένη αὐτή ὁδό τῶν *γνωστικῶν* ἀκολούθησαν καί οἱ μεγάλοι γνωστοί αἱρετικοί τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἀνάμεσά τους *ὁ Ἄρειος, ὁ Μακεδόνιος, ὁ Ἀπολλινάριος, ὁ Νεστόριος* καί οἱ ὑπόλοιποι, οἱ ὁποῖοι, καίτοι δέχθηκαν τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ὡς βάση τῆς πίστεως, ἐντούτοις θέλησαν νά ἑρμηνεύσουν τόν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου μέ βάση τά κριτήρια τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, ἤτοι ὅπως οἱ ἴδιοι τό ἀντιλαμβάνονταν, ἀδιαφορώντας για τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτή εἶχε διαμορφωθεῖ μέσα ἀπό τήν μακραίωνη βιβλική καί ἁγιοπνευματική της παράδοση. Ἔτσι, ἀντικαθιστώντας οἱ ἴδιοι τόν Εὐαγγελικό λόγο μέ τόν ὀρθό ὑποκειμενικό λόγο καί τήν γνώση, ἀπώλεσαν τήν ὀρθή ὁδό τῆς πίστεως.

Ἡ Ἐκκλησία ὡστόσο, δεν ἀκολούθησε τήν πλάνη τῆς φανατικῆς δοξασίας τους. Δέν παρασύρθηκε στό ἀδιέξοδο τῆς ἐπικίνδυνης ἀρνήσεώς τους. Βασιζόμενη στήν διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διέκρινε τήν γνώση ἀπό τήν ἀλήθεια τῆς πίστεως. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, οἱ θεοφόροι Πατέρες τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας, οἱ μεγάλοι καί σπουδαίοι πανεπιστήμονες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος Θεολόγος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, οἱ ὁποῖοι ἦταν βαθύτατοι γνώστες τόσο τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὅσο καί τῆς Ἁγίας Γραφῆς, κάτοχοι τῆς ἄνωθεν καί τῆς θύραθεν σοφίας, φρόντισαν νά χρησιμοποιήσουν τίς πολλές καί μεγάλες σπουδές τους ὄχι γιά νά ἑρμηνεύσουν τόν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου σύμφωνα μέ ὑποκειμενικά κριτήρια, ἀλλά γιά νά περιφρουρήσουν τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας καί νά δώσουν ὀρθό προσανατολισμό στήν ἀνθρώπινη γνώση.

Συνεπῶς, γνωρίζοντας ἐπαρκῶς τίς ἐπιστήμες τῆς ἐποχῆς τους, οἱ ἴδιοι τίς ἐρευνούσαν ὑπό τό πρῖσμα τῆς θεολογίας τους, ἀφοῦ σκοπός τους δέν ἦταν ἡ κατοχή τῆς φυσικῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, ἀλλά ἡ καθοδήγηση τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πρός τήν ὁδό τῆς σωτηρίας, καθώς καί ἡ προστασία τους ἀπό τήν γνώση πού ἦταν δυνατόν νά ἐμποδίσει τήν πορεία πρός τήν σωτηρία καί τήν θεογνωσία. Ἔτσι, μέ τήν μεγάλη πίστη τους στόν Θεό καί μέ τόν φωτισμό τοῦ Παναγίου Πνεύματος κατάφεραν νά ἐντάξουν τήν γνώση στήν ὑπηρεσία τῆς θεολογίας, ἤ ἀλλιῶς στήν διακονία τῆς ἀγάπης, κάνοντας κατανοητή τήν ἀληθινή πίστη στόν κόσμο τῆς ἐποχῆς τους.

Ἄλλωστε, εἶναι γνωστή σέ ὅλους μας ἡ ἐπιστημονική προσφορά τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στήν ἰατρική ἐπιστήμη. Οἱ τρεῖς Μεγάλοι Φωστῆρες τῆς Οἰκουμένης ὑπεραμύνονται στά ἔργα τους τήν ἀξία τῶν ἐπιστημῶν, θέτοντας σέ σωστές βάσεις τίς σχέσεις μεταξύ *πίστεως* καί *ἐπιστήμης*. Στό ἐρώτημα μάλιστα πού τέθηκε κάποτε στόν Μέγα Βασίλειο γιά τό ἄν πρέπει οἱ μοναχοί νά μεταχειρίζονται τήν ἰατρική, ὁ ἱερός Πατήρ ὄχι μόνο υπεραμύνθηκε τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἀλλά τόνισε καί τήν προέλευσή της ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό, λεγοντας: «*Ὥσπερ ἑκάστη τῶν τεχνῶν βοήθεια ἡμῖν πρός τό τῆς φύσεως ἀσθενές ὑπό τοῦ Θεοῦ κεχάρισται… οὕτω καί ἰατρική. Ἐπειδή τό ἐμπαθές ἡμῶν σῶμα ποικίλαις βλάβαις, ταῖς τῶν ἔξωθεν προσπιπτούσαις καί ταῖς τῶν ἔνδοθεν ἀπό τροφῶν συνισταμέναις, ὑπόκειται, καί πλεονασμοῖς καί ἐλλείψεσι καταπονεῖται…*»[8].

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶχε σπουδάσει καί ἐκείνος τήν ἰατρική, τήν ὁποῖα μάλιστα χαρακτηρίζει «*θαυμασία*»[9]. Ὁ ἴδιος ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τά δερματικά νοσήματα, ἀλλά καί μέ τήν παραφροσύνη. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι εἶχε συνθέσει καί ἰδιαίτερο φάρμακο μέ ἀμμωνιακό ἅλας καί βότανα μέ πολλές ἐνδείξεις[10]. Στο ἴδιο πλαίσιο, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος διακρινόταν γιά τίς ἰατρικές του γνώσεις καί ἐκτιμούσε βαθύτατα τήν ἰατρική ἐπιστήμη. Ὅ ἴδιος τόνιζε μάλιστα ὅτι ἡ ἰατρική δόθηκε ἀπό τόν Θεό στούς ἀνθρώπους γιά νά ἐπιτυγχάνουν τήν ἴαση τῶν ἀσθενειῶν τους. Λέγει χαρακτηριστικά στόν γ' λόγο του *περί μετανοίας*: «*Ὥσπερ γάρ τήν ἀσθένειαν τοῦ σώματός σου γινώσκων ὁ Κύριος, τήν ἰατρικήν ἐπιστήμην τοῖς ἀνθρώποις ἐπέτρεψε*»[11].

Ὁ σπουδαίος Πατήρ θεωροῦσε ὅτι κάθε μέλος τῆς κοινότητος εἶχε ἀπό τόν Θεό ἕνα συγκεκριμένο χάρισμα, τό ὁποῖο ὄφειλε νά χρησιμοποιεῖ πρός ὄφελος αὐτῆς. Οἱ ἰατροί, γι'αὐτόν, εἶχαν ἕναν ξεχωριστό ρόλο. Ἐπειδή ὁ Θεός τούς ἔδωσε τό χάρισμα νά σώζουν τούς ἀνθρώπους ἀπό τόν θάνατο καί νά

[8] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, Κεφάλαια τῶν κατά πλάτος ὅρων, ΝΕ', 1044BC.
[9] ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, *Εἰς Καισάριον τόν ἑαυτοῦ ἀδελφόν ἐπιτάφιος*, Λόγος 7, 7.3, PG35, 761D.
[10] KEENAN M.E., «St. Gregory of Nazianzus and Early Byzantine Medicine», στό *Bulletin of the History of Medicine (BHM)* 9, (1941), (9-14), σ. 13-14· MCGUCKIN J., *Saint Gregory of Nazianzus: An Intellectual Biography*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NewYork, 2001, σ. 46-47.
[11] ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περί μετανοίας*, γ', PG60, 705.

θεραπεύουν τόν πόνο, ἔφεραν βαριά εὐθύνη νά τό μοιράζονται μέ ὅλους τούς ἄλλους. Ὅταν μάλιστα ὁ ἴδιος ἐξορίσθηκε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στερήθηκε μέ πόνο τούς ἰατρούς του καί ἀνακουφίσθηκε ὅταν ἔφθασε στήν Καισάρεια ἡ ὁποῖα εἶχε ἰατρούς[12].

Εἶναι λοιπόν προφανές, ὅτι στήν παράδοση καί στήν διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ *θεολογία* καί ἡ *ἐπιστήμη* ὄχι μόνο δέν συγκρούονταν μεταξύ τους ἤ καί ἀντιμάχονταν ἡ μία τήν ἄλλη, ἀλλά ἀνέκαθεν *συμπορεύονταν, συνεργάζονταν* καί *ἀλληλοσυμπληρώνονταν*. Ἤδη μάλιστα στήν Παλαιά Διαθήκη ὁμολογεῖται: ὁ Θεός «*ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ*»[13]. Στήν Καινή Διαθήκη ὁ Ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς τονίζει τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐπιστήμης καί συγκεκριμένα τῆς ἰατρικῆς, λέγοντας: «*οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες*»[14].

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ πολυσυζητημένη σύγκρουση μεταξύ *θεολογίας* καί *ἐπιστήμης* δέν εἶναι μόνο ἀνέφικτη, ἀλλά καί ἀπραγματοποίητη, ἀφοῦ καί οἱ δύο ἐργάζονται σέ διαφορετικό πεδίο ἐρεύνης. Ἡ δραματική μεταξύ τους παρεξήγηση ἀρχίζει, θά λέγαμε, ἀπό τήν στιγμή πού ἡ κάθε μία ἀπό αὐτές δέν παραμένει στό δικό της ἐρευνητικό πεδίο, ἀλλά εἰσέρχεται στό πεδίο δράσεως τῆς ἄλλης. Αὐτό σημαίνει ὅτι οὐδεμία ἀντιπαράθεση εἶναι κατ᾽ ἀρχήν δυνατή μεταξύ τοῦ λόγου τῆς θεολογίας και τοῦ λόγου τῆς ἐπιστήμης, ἄν τηροῦνται συνεπῶς ἀπό κάθε πλευρά ὁ σεβασμός τῶν καθιερωμένων ὁρίων τοῦ οἰκείου λόγου, ὥστε νά μήν ἀπειλοῦνται οἱ διέπουσες τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἠθικές καί πνευματικές ἀξίες.

Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ σύστημα γενικῶς ἰσχυουσῶν γνώσεων, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται σέ ὁμοειδῆ ἀντικείμενα, φαινόμενα ἤ γεγονότα. Εἶναι δηλαδή ἡ γνώση πού γεννιέται ἀπό τήν παρατήρηση, τήν ἔρευνα καί τήν ἐξήγηση τῶν δεδομένων, ἤ ἀκόμη ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ κατανόηση τοῦ ὑλικοῦ κόσμου γύρω μας εἶναι ἐφικτή μόνο μέσα ἀπό τήν ἐπιστημονική μέθοδο. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία, διότι καί τό ὑποκείμενο αὐτῆς, ἤτοι ὁ κόσμος τῶν φαινομένων, τῶν ἐν αἰτιώδει

---

[12] ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὑπόμνημα εἰς τόν Ἅγιο Ἰωάννη*, 50, PG56, 279-280· ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὀλυμπιάδι*, Ἐπιστολή 11 & 12, PG52, 609AB.

[13] ΣΟΦ. ΣΕΙΡ. λη΄, 6.

[14] ΜΑΤΘ. Θ΄, 12.

συναφείᾳ τελούντων εἶναι ἕνας. Ἕνεκα ὅμως τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἡ ὁποία ἀδυνατεῖ νά περιλάβει τό σύνολο τοῦ ἐπιστητοῦ, κατανεμήθηκε σέ πολλά εἴδη. Ἀφορᾶ δηλαδή κυρίως στήν κατάκτηση διαφόρων τομέων τῆς γνώσεως[15] και ἀσχολεῖται μέ τό «*πώς*» καί τό «*πότε*». Παρατηρεῖται ὡστόσο, ὅτι ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια τῆς ἐπιστήμης νά ἀντικαταστήσει τήν πίστη ὁδηγεῖ πολλές φορές σέ φαινόμενα *ἐπιστημονικοῦ φονταμενταλισμοῦ*, ἀντίστοιχα μέ αὐτά τῶν θρησκειῶν.

Ἀντιθέτως, ἡ *θεολογία*, εἶναι σύμφωνα μέ τόν ἀείμνηστο καθηγητή Παναγιώτη Χρήστου, *ὁ περί Θεοῦ λόγος εἴτε ἐνδιάθετος εἴτε ἐκφερόμενος*[16]. Ἡ θεολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀληθειῶν καί τῶν ἐνεργειῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Γιά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἡ θεολογία ἔχει δύο διαφορετικές ἔννοιες. Σημαίνει: α) τήν συγκρότηση συστήματος χριστιανικῶν ἀληθειῶν καί κυρίως τήν διακήρυξη τῆς θεότητος καί τήν προσπάθεια περιγραφῆς αὐτῆς. Συνεπῶς, *θεολογία* εἶναι ἡ ἐνασχόληση μέ τήν οὐσία, τίς ἐνέργειες καί τά πρόσωπα τοῦ Θεοῦ, καθώς καί ἡ περί αὐτοῦ γνώση καί β) σημαίνει μέθοδο ἐγγίσεως πρός τόν Θεό.

Στό σημεῖο αὐτό, ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ὅτι τήν πρώτη ἀρχή τῆς ἐννοιας αὐτῆς βρίσκουμε στόν Κλήμεντα Ἀλεξανδρέα[17], ὁ ὁποῖος μέσα ἀπό τόν συνδυασμό τῆς ἀριστοτελικῆς μέ τήν στωική διαίρεση τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν σέ τρεῖς, ὅρισε ὡς εἴδη τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τήν *ἠθική*, τήν *φυσική* καί τήν *θεολογική*, δίνοντάς τους θεολογικό περιεχόμενο καί ὁρίζοντας τήν θεολογία ὡς καθαρά πνευματική ἐμπειρία[18]. Ἔτσι, ἔργο τῆς θεολογίας εἶναι ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἀσχολεῖται δηλαδή μέ τό «*ποιός*» καί τό «*γιατί*». Γνωρίζει, θά λέγαμε, τόν Θεό καί τόν κόσμο ὡς δημιούργημα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί ὄχι τίς φυσικές ἐπιστήμες, πού ἀποτελοῦν δημιούργημα τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ὑπό τό πρῖσμα αὐτό, ὅσοι ἀπό τούς μεγάλους Πατέρες της Ἐκκλησίας κατεῖχαν ἐπιστημονική γνώση ἀσχολήθηκαν μέ τά φυσικά φαινόμενα, βασιζόμενοι στίς ἐπιστημονικές γνώσεις τῆς ἐποχῆς τους. Οἱ ἴδιοι θεωρούσαν

---

[15]ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΥ.: «Ἐπιστήμη», *ΘΗΕ 5*, (1964), σ. 788-791.
[16] ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΝ.: «Θεολογία», *ΘΗΕ 6*, (1965), σ. 252-265.
[17]ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑΣ, *Στρωμ*. 1, 176, 1-2.
[18]ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΝ.: «Θεολογία», *ΘΗΕ 6*, (1965), σ. 252-265.

ἀναγκαία τήν ἐπιστημονική ἔρευνα, προκειμένου νά δώσουν λύσεις ἤ καί νά λάβουν ἀπαντήσεις σέ διάφορα φυσικά ζητήματα καί δέν περιορίζονταν στό γράμμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν περιέβαλλε καί συνεχίζει νά περιβάλλει μέ ἀνυπόκριτο σεβασμό τήν θεμελιώδη ἀρχή τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καί προόδου, ἰδιαιτέρως δέ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου. Συγχρόνως ὅμως ὑπερασπίζεται καί τήν ἰδιαίτερη πνευματική σχέση αὐτῆς πρός τόν ἄνθρωπο, ὅπως αὐτή ὁρίζεται μέ τήν σέ αὐτή παραδεδομένη πίστη περί τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό, τόν κόσμο καί τήν δημιουργία.

Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, ὁ Μ. Βασίλειος στήν β' ὁμιλία του στήν Ἑξαήμερο τονίζει χαρακτηριστικά:«*...πολλά ἀπεσιώπησεν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, τά ἐκ τούτων ἀπογεννώμενα πάθη· ἅ πάντα μέν ὡς συμπληρωματικά τοῦ κόσμου συννυπέστη τῷ παντί δηλονότι· παρέλιπε δέ ἡ ἱστορία, τόν ἡμέτερον νοῦν γυμνάζουσα πρός ἐντρέχειαν, ἐξ ὀλίγων ἀφορμῶν παρεχομένη ἐπιλογίζεσθαι τά λειπόμενα*»[19]. Πού σημαίνει: «*ἀπεσιώπησε πολλά (ἐνν. ἡ Γραφή), τό ὕδωρ, τόν ἀέρα, τό πῦρ καί ὅσα ἀποτελοῦνται ἀπό αὐτά. Ὅλα αὐτά εἶναι φανερό ὅτι ἔγιναν μαζί μέ ὅλον τόν κόσμο ὡς συστατικά του, τά παρέλειψε ὅμως ἡ διήγησις, γυμνάζοντας τό νοῦ μας σέ εὐστροφία, διότι ἀπό τίς λίγες ἀφορμές πού τοῦ δίδει τόν προκαλεῖ νά συλλαμβάνει ἐπιπλέον καί τά ὑπόλοιπα*»[20].

Ὡστόσο, στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας δέν ἀκολουθήθηκε πάντοτε ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων γιά τήν σχέση *θεολογίας καί ἐπιστήμης*. Ἔτσι, ἡ σχέση αὐτή συχνά παρεξηγήθηκε ἤ καί παρερμηνεύθηκε, ἀφοῦ στόν δυτικό κυρίως κόσμο, ἰδιαίτερα κατά τήν περίοδο τῆς Ἀναγεννήσεως, πού σηματοδότησε ἀφ' ἑνός μέν τήν ἄνθιση τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἐπιστήμης, ἀφ' ἑτέρου δε τήν κατά

---

[19] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὁμιλία Β' εἰς τήν Ἑξαήμερον*, PG29, 33C.

[20] Στό ἴδιο πλαίσιο, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης προσδιορίζει τήν ἀρχή τῆς δημιουργίας τῶν πάντων, ἤτοι τό «*Ποιός*» εἶναι ὁ δημιουργός, λέγοντας: «*Τά πάντα ἦν ἐν πρώτῃ τοῦ Θεοῦ περί τήν κτίσιν ὁρμῇ, οἱονεί σπερματικῆς τινος δυνάμεως πρός τήν τοῦ παντός γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργείᾳ δέ τά καθ' ἕκαστον οὔπω ἦν*»[20], καθώς ἐπίσης στόν «*περί τῆς Ἑξαημέρου*» λόγο του λέγει: «*πάντων τῶν ὄντων τάς ἀφορμάς καί τάς αἰτίας, καί τάς δυνάμεις, συλλήβδην ὁ Θεός ἐν ἀκαρεῖ κατεβάλλετο, καί ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ θελήματος ὁρμῇ…*» καί συνεχίζει: «*Διότι Θεοῦ μέν οὐσία ἥτις ἐστίν, οὐ γινώσκομεν· τήν δέ αὐτοσοφίαν καί τήν αὐτοδύναμιν ἐν νῷ λαβόντες, τόν Θεόν ἀνειληφέναι τῇ διανοίᾳ πιστεύομεν*», Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἀπολογητικός πρός Πέτρον τόν ἀδελφόν αὐτοῦ, περί τῆς Ἑξαημέρου*, PG44, 72B-C.

γράμμα ἑρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπό τήν Δυτική Ἐκκλησία, δίχως ἀναφορά στήν ἑρμηνεία τῶν Πατέρων, δόθηκε προτεραιότητα στήν διάνοια ἀκόμη δέ καί στόν εὐαίσθητο χώρο τῆς πίστεως.

Ἀποτέλεσμα τούτου ἦταν ἡ ἔρευνα, ἡ προσέγγιση καί ἡ μελέτη τοῦ Θεοῦ ὡς γνωστικό ἀντικείμενο τόσο μέσῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ὅσο μέσῳ καί τῆς δυνάμεως τῆς διανοίας. Ὡστόσο, ἡ προβληματική αὐτή ἐπεκτάθηκε καί στήν δυτικά σκεπτόμενη Ἀνατολή, ἡ ὁποία διατηρεῖται ἕως σήμερα, καίτοι ἡ πατερική παράδοση τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς διατήρησε σαφεῖς ἀποστάσεις ἀπό τόν δυτικό αὐτό τρόπο σκέψεως, ἀφοῦ μέ τήν πρυτάνευση τοῦ ἀποφατισμοῦ, ἡ γνώση ὑποτάχθηκε στήν ἀγάπη, ὑπηρέτησε τήν σχέση, τήν μετοχή καί τήν προσωπική ἕνωση καί συνεπῶς ἡ *ἐπιστήμη* καί ἡ *θεολογία* συμπορεύθηκαν καί συνδιαλέχθηκαν.

1. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Ἡ ξαφνική ἐμφάνιση καί ταχεία παγκόσμια ἐξάπλωση τοῦ νέου ἰοῦ τῆς *γρίπης H1N1* στις ἀρχές τοῦ 2009[21] εἶχε προκαλέσει ἰδιαίτερα μεγάλη σύγχυση σχετικά μέ τήν ἔννοια ἤ τήν ἑρμηνεία τοῦ ὅρου «*πανδημία*», καθώς καί μέ τόν τρόπο ἀναγνωρίσεως τῶν πανδημιῶν. Πράγματι, ὁποιαδήποτε μέχρι τότε ὑπόθεση ἤ καί βεβαιότητα ὅτι ὁ ὅρος *πανδημία* εἶχε εὐρύτερα κοινή ἀποδεκτή σημασία ὑπονομεύθηκε ἄμεσα στίς δημόσιες συζητήσεις πού ἔλαβαν χώρα σχετικά μέ τήν ἑρμηνεία τοῦ ὅρου τόσο μέσα ἀπό τά δημοφιλῆ μέσα ἐνημέρωσης καί κοινωνικῆς δικτύωσης, ὅσο βεβαίως καί ἀπό τίς πολλές ἐπιστημονικές δημοσιεύσεις. Ἄλλωστε, ἡ ἐπεξηγηματική χρήση τοῦ ὅρου «*πανδημία*» ἀπό διαφόρους ἐπισήμους φορεῖς ὑγείας, ἐπιστήμονες, ἀκαδημαϊκούς ἤ καί μέσα ἐνημερώσεως φαίνεται συχνά νά διαφοροποιεῖται καί νά ἔρχεται σέ ἀντίθεση. Γιά παράδειγμα, σύμφωνα μέ τό *Ἐθνικό Ἰνστιτούτο Ἀλλεργίας καί Λοιμωδῶν Νοσημάτων* (*National Institute of Allergy and Infectious Diseases*)[22] ὑπάρχουν ἐπιστήμονες πού ὑποστηρίζουν ὅτι ἕνα ἐπίπεδο ἐκρηκτικῆς μεταδοτικότητος μιᾶς νόσου εἶναι ἀρκετό γιά νά σηματοδοτήσει τήν κήρυξη μιᾶς πανδημίας, ἐνῶ

[21]Βλ. MORENS DM, TAUBENBERGER JK, FAUCI AS. *The persistent legacy of the 1918 influenza virus*. N. Engl J. Med 2009, 361:109-13.
[22]Βλ. ἱστότοπο: <https://www.niaid.nih.gov/>.

ἄλλοι πάλι θεωροῦν ὅτι θά πρέπει νά ληφθεῖ ὑπόψη ἡ σοβαρότητα τῆς λοιμώξεως[23].

Ὡστόσο, ἐπειδή ἡ ἀνθρωπότητα δοκιμάζεται ἀκόμη ἀπό τήν πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ ἀξίζει στό σημεῖο αὐτό, νά προσπαθήσουμε νά προσεγγίσουμε ἑρμηνευτικά τόν ὅρο «*πανδημία*». Εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ διεθνῶς ἀποδεκτοί σύγχρονοι ὁρισμοί ἀποδίδουν στόν ὅρο τήν ἔννοια τῆς «*ἐκτεταμένης ἐπιδημίας*» (*extensively epidemic*)[24], ἤτοι «*ἐπιδημία… σέ μία εὐρεῖα περιοχή, πού συνήθως ἐπηρεάζει μεγάλο ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ*»[25] καί ἡ ὁποία «*διασπείρεται εὐρέως σέ μία περιοχή, χώρα, ἤπειρο ἤ καί παγκοσμίως*»[26]. Μολονότι οἱ παραπάνω ὁρισμοί μεταδίδουν τήν διαισθητική ἰδέα ὅτι μία πανδημία εἶναι μία πολύ μεγάλη ἐπιδημία, ἐντούτοις ἐξακολουθοῦν νά διακρίνονται ἀπό μία ἀσάφεια. Ἡ ἀσάφεια αὐτή προκύπτει ὅταν τίθεται τό ἐρώτημα τί συμβαίνει στήν περίπτωση πού αὐτές οἱ πανδημίες ἐξαπλωθοῦν γρήγορα σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο δίχως νά προκαλέσουν ὑψηλά ποσοστά ἐπιθέσεων[27]; Ἀπό τήν ἄλλη, μέ τόν ὁρισμό αὐτό, ἤτοι ὅτι ἡ πανδημία ἀποτελεῖ μία ἐκτεταμένη ἐπιδημία, μπορεῖ εὔκολα νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι οἱ πανδημίες ἐμφανίζονται κάθε χρόνο σέ καθένα ἀπό τά εὔκρατα νότια καί βόρεια ἡμισφαίρια τοῦ πλανήτη, δεδομένου ὅτι οἱ ἐποχικές ἐπιδημίες (*π.χ. γρίπη*) ξεπερνοῦν τά διεθνῆ σύνορα καί ἐπηρεάζουν μεγάλο ἀριθμό ἀνθρώπων.

Συνεπῶς, μία ἐπιδημική ἀσθένεια, τῆς ὁποῖας ὁ ἀριθμός τῶν νέων κρουσμάτων παραμένει σταθερός μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου δέν δύναται νά θεωρηθεῖ ὡς πανδημία. Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ ἐποχικές ἐπιδημίες δέν θεωροῦνται καί δέν εἶναι πανδημίες, οὔτε βεβαίως οἱ πανδημίες γρίπης θά πρέπει νά

---

[23]MORENS DM, FOLKERS GK, FAUCI AS., *What is a Pandemic?*, στό *The Journal of Infectious Diseases*, Vol. 200, Issue 7, 1 October 2009, σ. 1018–1021.

[24]Βλ. STEDMAN TH., *Stedman's medical dictionary*, Ed. 28th, Philadelphia: Lippincott, Williams & Wilkins, 2006.

[25]LAST J.M., *A Dictionary of Epidemiology*, Ed. II, Oxford: Oxford University Press, 1988, σ. 94.

[26]UNIVERSITY OF MARYLAND PATHOGENIC MICROBIOLOGY. Βλ. ἱστότοπο: https://science.umd.edu/classroom/bsci424/HostParasiteInteractions/HostParasiteSummary.htm.

[27] MORENS DM, FOLKERS GK, FAUCI AS., *What is a Pandemic?*, στό *The Journal of Infectious Diseases*, Vol. 200, Issue 7, 1 October 2009, σ. 1018–1021.

συγχέονται μέ τήν ἐπανεμφανιζόμενη ἐποχική γρίπη[28]. Ἔτσι, καίτοι ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὅρου «*πανδημία*» ἀμφισβητήθηκε ἔντονα ἀρχικά ἀπό τήν εὐρύτερη ἐπιστημονική κοινότητα, ἐντούτοις ὑπακούει πλέον στόν ὁρισμό περί *πανδημίας* πού δίνει ὁ *Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας* (Π.Ο.Υ.), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει: «*Πανδημία εἶναι ὅταν μία πάθηση προσβάλει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπερβαίνοντας τά σύνορα τῶν χωρῶν, καί αὐτό γίνεται σχεδόν ταυτόχρονα καί ὄχι ἐποχικά, ἀνεξαρτήτως βαρύτητας, αἰτίου ἤ ἀνοσίας*»[29].

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ὁ ὅρος πανδημία πού προκύπτει ἀπό τίς λέξεις «*πᾶς*» (ὅλος) καί «*δῆμος*» (πληθυσμός) εἶναι ἐπιδημία λοιμωδῶν ἀσθενειῶν πού ἐξαπλώνεται μέ γρήγορους ρυθμούς σέ μία μεγάλη περιοχή (ἤπειρο) ἤ σέ παγκόσμια κλίμακα καί ἀπειλεῖ τό σύνολο σχεδόν τοῦ πληθυσμοῦ[30]. Ὁ *Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας* ἔχει δημιουργήσει μία ἐξαβάθμια κατάταξη πού περιγράφει τήν διαδικασία, μέ τήν ὁποία ἕνας νέος ἰός γρίπης κινεῖται ἀπό τίς πρώτες λοιμώξεις στόν ἄνθρωπο καί καταλήγει νά γίνει πανδημία. Ἡ πανδημία ξεκινᾶ ἀρχικά μέ τήν μόλυνση ζώων ἀπό τόν ἰό, ἀργότερα, καί σέ λίγες περιπτώσεις, τά ζώα μολύνουν ἀνθρώπους, στή συνέχεια φθάνει ἕνα στάδιο, στό ὁποῖο ὁ ἰός ἀρχίζει νά ἐξαπλώνεται ἀπό ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο καί ὁλοκληρώνεται ὅταν λοιμώξεις ἀπό τόν νέο ἰό ἔχουν ἐξαπλωθεῖ σέ ὅλο σχεδόν τόν κόσμο[31].

Α) Πανδημίες καί λοιμοί στό παρελθόν

Βεβαίως, καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς ἱστορίας παρατηρήθηκαν μεγάλες πανδημίες πού ἔπληξαν τήν ἀνθρωπότητα, προκαλώντας φόβο καί σκορπώντας ἀβεβαιότητα στό μέλλον της. Μερικές ἀπό αὐτές εἶναι ἡ πανδημία τῆς *πανώλης* (1817)[32], ἡ πανδημία τῆς *φυματίωσης* (1850)[33] καί ἡ πανδημία τῆς *εὐλογιᾶς*

---

[28] ALCOFORADO F. «*slideshare*», 16 Ἀπριλίου 2020. Βλ. ἱστότοπο: <https://www.slideshare.net/falcoforado/the-largest-pandemics-throughout-history-and-its-consequences>.

[29] Βλ. WHO, *Infection prevention and control of epidemic- and pandemic-prone acute respiratory diseases in health care*, WHO Interim Guidelines, June 2007, σ. 9.

[30] Βλ. ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, λῆμμα: «*Πανδημία*».

[31] Βλ. Current WHO phases of pandemic alert *World Health Organization, Geneva*, 2009.

[32] Ἡ *πανῶλη ἤ πανοῦκλα* εἶναι ὀξεία λοιμώδης νόσος, πού προκαλεῖται ἀπό τό βακτήριο *Yersinia pestis* (*παστερέλλα τοῦ Ὑερσέν*). Ἡ νόσος μεταδίδεται στόν ἄνθρωπο ἀπό τό τσίμπημα ψύλλων, (κυρίως τοῦ εἴδους *Xenopsylla cheopsis*), πού παρασιτοῦν σέ ἄρρωστο μαῦρο ἀρουραῖο. Μεταδίδεται εὔκολα καί γρήγορα μέ ἄμεση ἤ ἔμμεση ἐπαφή, ἰδιαίτερα

(1896)[34]. Ἐπιπλέον, σχετικά πρόσφατες χρονικά πανδημίες ἀποτελοῦν ἡ *Ἰσπανική γρίπη* (1918)[35], ἡ πανδημία τοῦ *HIV* (1980)[36], *ἡ γρίπη τοῦ 2009*[37] *(H1N1)* καί βεβαίως,

---

στίς περιπτώσεις πνευμονικῆς ἐντόπισης, γεγονός πού σημαίνει ὅτι μεταδίδεται ἀκόμη καί μέ τά σταγονίδια. Εἶναι βαριᾶς μορφῆς ἀσθένεια, μέ ὑψηλό πυρετό καί τοξική κατάσταση. Ἡ νόσος ὁδηγεῖ σέ θνητότητα 40-60% χωρίς θεραπεία, ἐνώ γιά ὅσους λαμβάνουν θεραπεία, ἡ θνητότητα εἶναι 1-15%. Βλ. VELENDZAS Dem., DUFEL. S., *CBRNE – Plague*, ἄρθ. δημοσιευθέν στίς 22 Σεπτ. 2009: https://web.archive.org/web/20100305085801/http://emedicine.medscape.com/article/829233-overview.

[33] Ἡ *φυματίωση*, *TB ἡ MTB* (συντομογραφία γιά τό βάκιλο *tubercle*) ἀποτελεῖ μία κοινή καί σέ πολλές περιπτώσεις, θανατηφόρα, μολυσματική νόσο. Ἡ νόσος αυτή προκαλεῖται ἀπό διάφορα στελέχη μυκοβακτηρίων, συνήθως τό μυκοβακτήριο τῆς φυματίωσης. Ἡ φυματίωση προσβάλει συνήθως τόν πνεύμονα, ἀλλά μπορεῖ νά ἐπηρεάσει καί ἄλλα μέρη τοῦ σώματος. Ἡ φυματίωση μεταδίδεται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι πού νοσοῦν ἀπό φυματίωση βήχουν, φταρνίζονται ἤ μεταδίδουν τό σάλιο τους, μέσῳ τοῦ αέρα. Οἱ περισσότερες λοιμώξεις εἶναι ἀσυμπτωματικές καί λανθάνουσες. Ὅμως, περίπου μία στίς δέκα λοιμώξεις σέ λανθάνουσα μορφή, ἐξελίσσεται, τελικά, σέ ἐνεργό νόσο. Ἐφόσον ἡ φυματίωση δέν ἀντιμετωπισθεῖ, ἀποβαίνει μοιραία γιά πάνω ἀπό τό 50% τῶν ἀνθρώπων πού ἔχουν μολυνθεῖ. Βλ. KUMAR V· ABBAS AK· FAUSTO N· MITCHELL RN (2007). *Robbins Basic Pathology , Ed. 8th*, Saunders Elsevier, σελ. 516–522· ANASTASIOS K. *Testing for tuberculosis*, *Australian Prescriber* 2010, vol. 33, No. 1, σ. 12–18.

[34] Ἡ *εὐλογιά* ἦταν μολυσματική ἀσθένεια πού προσέβαλλε ἀποκλειστικά τόν ἄνθρωπο καί τήν προκαλοῦσαν δύο στελέχη ἰῶν, ὁ *Variola major* ἤ ὁ *Variola minor*. Ἡ ἀσθένεια εἶναι γνωστή καί μέ τή λατινική ὀνομασία *Variola ἤ Variola vera*, πού παράγεται ἀπό τό λατινικό *various*, πού σημαίνει «*μέ στίγματα*» (στή συγκεκριμένη περίπτωση τά ἐξανθήματα πού ἐμφανίζονται μέ τήν ἀσθένεια). Ἡ ἀσθένεια στήν ἀγγλική γλῶσσα ἀναφέρεται καί ὡς «*pox*» ἡ «*κόκκινη πανούκλα*». Ἡ τελευταία διάγνωση ἀτόμου πού προσεβλήθη ἀπό εὐλογιά μέ φυσικό τρόπο καταγράφτηκε στίς 26 Ὀκτωβρίου 1977. Ἡ εὐλογιά ἐντοπιζόταν κυρίως στά μικρά αἱμοφόρα ἀγγεία τοῦ δέρματος, καθώς καί τοῦ στόματος και τοῦ λαιμοῦ. Ὁ ἰός *V. major* προκαλοῦσε πιό σοβαρή μορφή τῆς νόσου καί εἶχε συνολικό ποσοστό θνησιμότητας 30-35%. Ὁ *V. minor* προκαλοῦσε μία πιό ἤπια μορφή εὐλογιᾶς, πού θανάτωνε περίπου τό 1% τῶν προσβαλλόμενων. Βλ. σχετ. WHO, *Advisory Committee on Variola Virus Research Report of the Twenty-Second Meeting*, Geneva, 4–5 November 2020· ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, λῆμμα: «*εὐλογιά*»

[35] Ἡ *Ἰσπανική γρίπη* ἦταν πανδημία γρίπης, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε τό ἔτος 1918 καί εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τόν θάνατο ἀπό 17 ἕως 50 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἡ νόσος αὐτή μεταπήδησε ἀπό τά πτηνά στόν ἄνθρωπο καί στή συνέχεια μεταδόθηκε μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ περισσότερες Εὐρωπαϊκές χώρες εἶχαν ἐπιβάλλει λογοκρισία λόγῳ τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέ ἀποτέλεσμα νά κρύβουν τήν ἔξαρση τῆς πανδημίας. Ἀντιθέτως, ἡ Ἱσπανία εἶχε διατηρήσει οὐδέτερη στάση καί συνεπῶς ὁ τύπος τῆς ἔδινε μία πιό ρεαλιστική εἰκόνα τῆς πανδημίας, μέ συνέπεια νά δίνει διεθνῶς τήν ἐντύπωση ὅτι ἡ χώρα εἶχε πληγεῖ πολύ βαρύτερα ἀπό τήν ἀσθένεια. Γιά τόν λόγο αὐτό, ἡ νόσος ἔμεινε γνωστή ὡς ἱσπανική γρίπη. Βλ. ROSENWALD M., *History's deadliest pandemies, from ancient Rome to modern America* στο The Washington Post· Βικιπαίδεια, λῆμμα: «*Ἱσπανικὴ γρίπη*».

[36] Ὁ ἰός τῆς *ἀνθρώπινης ἀνοσοανεπάρκειας* (Human Immunodeficiency Virus), γνωστός ὡς HIV, εἶναι ὁ ἰός πού προκαλεῖ τή νόσο AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome, τό σύνδρομο τῆς ἐπίκτητης ἀνοσολογικής ἀνεπάρκειας). Ἡ ἐξάπλωση τοῦ ἰοῦ ἀνθρώπινης ἀνοσοανεπάρκειας ἔχει λάβει τόν χαρακτῆρα πανδημίας, καθώς ἔχουν πεθάνει ἀπό τό σύνδρομο ἐπίκτητης ἀνοσολογικῆς ἀνεπάρκειας περίπου 30 ἑκατομμύρια ἄτομα, ἐνῶ

ἡ πανδημία *τοῦ κορωνοϊού* (COVID-19)[38]. Μία ἐπίσης σύντομη ἀναφορά θά μπορούσε νά γίνει γιά τίς πιό γνωστές πανδημίες-λοιμούς πού ἔχουν καταγραφεῖ στήν ἀνθρώπινη ἱστορία. Αὐτές ἀποτελοῦν: ὁ βιβλικός *Λοιμός τῶν Φιλισταίων*, πού ἀφορᾶ πιθανότατα στήν ἐμφάνιση πανώλης, τήν ὁποία καί συναντοῦμε στήν Παλαιά Διαθήκη (Α΄ Βασ. 4-6) καί ἀποτελεῖ τήν πρώτη ἐνδεικτική ἀναφορά γιά τήν ὕπαρξη τῆς νόσου στόν ἀρχαίο κόσμο[39]. Ὁ *Λοιμός τῶν Ἀθηνῶν* (430 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἀποτυπώθηκε ἀπό τόν Θουκυδίδη στήν ἐξιστόρηση τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου καί ἴσως ἀποτελεῖ τό μεγαλύτερο αἴνιγμα στήν ἱστορία τῆς ἰατρικῆς[40], ἀφοῦ τυφοειδής πυρετός ἀφάνισε περίπου τά 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀθήνας κατά τήν διάρκεια τεσσάρων ἐτῶν. Ὁ

ἄλλα 34 ὑπολογίζεται ὅτι εἶναι φορεῖς. Τό μεγαλύτερο πλῆγμα ἔχει δεχθεῖ ἡ Ὑποσαχάρια Ἀφρική, ὅπου σέ ὁρισμένες χώρες τό προσδόκιμο ζωῆς ἔχει ὑποχωρήσει πολύ πιό κάτω ἀπό τήν προ-HIV ἐποχή, καίτοι τά τελευταία ἔτη ἔχει παρουσιασθεῖ ἀνάκαμψη. Βλ. SEPKOWITZ KA (June 2001), *AIDS-the first 20 years*, *N. Engl. J. Med.* Vol. 344, No. 23, σ. 1764 - 1772· KALLINGS, L.O. (2008), *The first postmodern pandemic: 25 years of HIV/ AIDS*, στό Journal of Internal Medicine, vol. 263, n. 3, σ. 218–243.

[37] Ἡ *πανδημία γρίπης τοῦ 2009* ἦταν μία πανδημία τῆς γρίπης H1N1 (στά πρώτα της στάδια χαρακτηριζόταν ἁπλῶς ἐπιδημία) πού προκαλεῖται ἀπό τόν ἰό H1N1 καί μεταδίδεται ἀπό ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο. Πρόκειται γιά μία μετάλλαξη τῆς γρίπης μέ γενετικό ὑλικό ἀπό τέσσερις προϋπάρχουσες μορφές τοῦ ἰοῦ: δύο ἀπό τή γρίπη τῶν χοίρων (ἕνα ἀπό Βόρεια Ἀμερική καί ἕνα ἀπό Εὐρασία), ἕνα ἀπό τή γρίπη τῶν πτηνῶν, καί ἕνα ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινή γρίπη. Ἡ γρίπη πρωτοεμφανίσθηκε στό Μεξικό, ἐνῶ τόν Ἰούνιο τοῦ 2009 ὁ Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας (Π.Ο.Υ.) ἀνακοίνωσε πώς ἡ ἐπιδημία εἶχε μεταβληθεί σέ πανδημία. Στίς 10 Αὐγούστου τοῦ 2010, ὁ Π.Ο.Υ. ἀνακοίνωσε πώς ὁ ἰός H1N1 ὁλοκλήρωσε τόν κύκλο του καί ἡ πανδημία εἶχε πλέον τελειώσει. Συνολικά, ἀπό τήν ἐμφάνιση τῆς ἀσθενείας στό Μεξικό τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2009 ἕως τόν Αὔγουστο τοῦ 2010 εἶχαν ἐπιβεβαιωθεῖ σχεδόν 18.500 θάνατοι ἀπό τόν ἰό, σέ 214 χώρες τοῦ κόσμου. Βλ. KMIETOWICZ Z., *WHO admits to "inconsistencies" in its policy on conflicts of interest*; *BMJ* 2010, vol. 340, issue 3167, doi: https://doi.org/10.1136/bmj.c3167 (Publ. 15 June 2010)· WHO, *Pandemic Influenza A (H1N1)*, Donor Report 1 March 2011· RASHFORD AD., *Evolution of a pandemic: A(H1N1) 2009*, April 2009 – August 2010, Ed. 2nd, World Health Organization 2013· Βικιπαίδεια, λῆμμα: «*Πανδημία γρίπης 2009*».

[38] ALCOFORADO F. «*slideshare*», 16 Ἀπριλίου 2020. Βλ. ἱστότοπο: <https://www.slideshare.net/falcoforado/the-largest-pandemics-throughout-history-and-its-consequences>.

[39] ΤΣΙΑΜΗΣ ΚΩΝ., *Ἱστορική καί ἐπιδημιολογική προσέγγιση τῆς πανώλους κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους (330-1453μ.Χ)*, Διδακτ. Διατριβή, Ἐργαστήριο Ὑγιεινῆς, Ἐπιδημιολογίας καί Ἰατρικῆς Στατιστικῆς, Ἰατρικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 2010, σ. 73-74.

[40] HAESER H. *Lehrbuch der Geschichte der Medizin: und der Epidemischen Krankheiten*. Verlag Gustav Fischer, Jena, 1882, σ. 4-24· ΤΣΙΑΜΗΣ ΚΩΝ., *Ἱστορική καί ἐπιδημιολογική προσέγγιση τῆς πανώλους κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους (330-1453μ.Χ)*, Διδακτ. Διατριβή, Ἐργαστήριο Ὑγιεινῆς, Ἐπιδημιολογίας καί Ἰατρικῆς Στατιστικῆς, Ἰατρικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 2010, σ. 74-76.

Θουκυδίδης μάλιστα περιγράφει χαρακτηριστικά καί μέ μία ἐναγώνια γλαφυρότητα πώς: «*πουθενά ὅμως δέν θυμοῦνταν νά παρουσιάσθηκε ἐπιδημία τόσο βαριά καί ξολοθρεμός ἀνθρώπων τόσο μεγάλος. Γιατί οὔτε οἱ γιατροί μπορούσαν νά βοηθήσουν, ἀφοῦ γιά πρώτη φορά, χωρίς νά ξέρουν, γιάτρευαν τήν ἀρρώστια – ἀντίθετα, πιό πολύ πέθαιναν οἱ ἴδιοι, ἐπειδή πιό πολύ πλησίαζαν τούς ἀρρώστους –οὔτε καμιά ἄλλη ἀνθρώπινη τέχνη ὠφελούσε. Καί οἱ παρακλήσεις στά ἱερά ἤ τά μαντεῖα, καί ὅσα παρόμοια μεταχειρίσθηκαν, ἀποδείχθηκαν ἀνώφελα. Γι' αὐτό καί στό τέλος τά παράτησαν ὅλα νικημένοι ἀπό τό κακό*»[41].

Τρεῖς ἐπίσης μεγάλες ἐπιδημίες πού σημειώθηκαν κατά τους ἱστορικούς χρόνους εἶναι ὁ *Λοιμός τῶν Ἀντωνίνων* (165/166-180 μ.Χ. καί 189 μ.Χ.), πού ἔλαβε τό ὄνομά του ἀπό τήν ὁμώνυμη δυναστεία τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου Πίου. Ὁ *Λοιμός τοῦ Κυπριανοῦ* (Αρχιεπίσκοπου Καρχηδόνος) πού ἐνέσκηψε τό 250 μ.Χ., ἤτοι ἑξήντα ἔτη ὕστερα ἀπό τήν τελευταία εμφάνιση τοῦ *Λοιμοῦ τῶν Ἀντωνίνων*[42], καθώς καί ἡ *βουβωνική πανώλη* πού ἐμφανίσθηκε στά μεταβαλλόμενα σύνορα τῆς Βυζαντινής Αὐτοκρατορίας κατά τόν Η' αἰῶνα[43]. Ἀργότερα ἔκανε τήν ἐμφάνισή της ἡ γνωστή «*Μαύρη πανώλη*», πού προκλήθηκε στήν Εὐρώπη τόν ΙΔ' αἰῶνα, ἡ ὁποία ὑπολογίζεται ὅτι, κατά τήν διάρκειά της, οἱ νεκροί ἔφθασαν τά 50 μέ 100 ἑκατομμύρια. Ἀκολούθησε ἡ πανδημία τῆς *χολέρας* (ΙΘ' αἰ.), ἡ ὁποία ὁδήγησε στόν θάνατο δεκάδες ἑκατομμύρια ἀνθρώπους μέ βασική αἰτία ἐξαπλώσεώς της τήν παροχή μολυσμένου νεροῦ ἤ τροφίμων σέ ὑπερπλήρεις περιοχές[44]. Ἐπίσης ἔχουμε τήν *ἐλονοσία*, τήν ὁποία ὁ Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας χαρακτήρισε ὡς πανδημία (ὑπολογίζονται 665.000 θάνατοι

---

[41] ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, *Ἅπαντα, Τόμος 2, Ἱστοριῶν Β' (Τά γεγονότα ἀπό τό 431π.Χ. ὡς τό 428 π.Χ.)*, Ἀθήνα, 1994, Ἐκδ. Κάκτος, σ. 95.

[42] SCHÖNBERGER H. *The Roman Frontier in Germany: an Archaeological Survey*, JRS, 1969, 155, σ. 33-37· ΤΣΙΑΜΗΣ ΚΩΝ., *Ἱστορική καί ἐπιδημιολογική προσέγγιση τῆς πανώλους κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους (330-1453μ.Χ)*, Διδακτ. Διατριβή, Ἐργαστήριο Ὑγιεινῆς, Ἐπιδημιολογίας καί Ἰατρικῆς Στατιστικῆς, Ἰατρικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 2010, σ. 77-80.

[43] ΤΣΙΑΜΗΣ ΚΩΝ., *Ἱστορική καί ἐπιδημιολογική προσέγγιση τῆς πανώλους κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους (330-1453μ.Χ)*, Διδακτ. Διατριβή, Ἐργαστήριο Ὑγιεινῆς, Ἐπιδημιολογίας καί Ἰατρικῆς Στατιστικῆς, Ἰατρικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 2010, σ. 100-107.

[44] ALCOFORADO F. «*slideshare*», 16 Ἀπριλίου 2020. Βλ. ἱστότοπο: <https://www.slideshare.net/falcoforado/the-largest-pandemics-throughout-history-and-its-consequences>.

παγκοσμίως), τίς *πανδημίες γρίπης* (*Ἱσπανικῆς*, *Ἀσιατικῆς* (1957)[45], *Χογκ Κόνγκ* (1968) καί τέλος τήν πανδημία τοῦ *κορωνοϊοῦ* (COVID-19).

Β) Ἡ ἐμφάνιση καί τά συμπτώματα τοῦ νέου κορωνοϊοῦ (COVID-19)

Ἀπό τό ἔτος 2000 καί ἐξῆς ἐμφανίσθηκαν στήν οἰκουμένη διάφορες ἐπιδημίες γρίπης, ὅπως γιά παράδειγμα *ὁ SARS (2003), ἡ «Γρίπη τῶν πτηνῶν» (2006) καθώς καί ἡ «Μεξικανική» γρίπη (2009)*. Ἡ πιθανότητα, ὡστόσο, ἐμφανίσεως μιᾶς φονικῆς πανδημίας, ὑπό τήν μορφή μάλιστα διεθνοῦς ἀπειλῆς, διόλου δέν εἶχε συμπεριληφθεῖ στήν κορυφή τῆς λίστας τῶν περισσοτέρων κρατῶν καί τῶν ἐθνικῶν συμβουλίων ἀσφαλείας τους. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ὅποια ἐπιστημονική, εἰδησεογραφική ἤ ἄλλη ἀναφορά σχετικά μέ τήν πιθανότητα ἐξαπλώσεως ἑνός φονικοῦ ἰοῦ, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι, προέκυπτε συνήθως ὡς τμῆμα ἤ ὡς ἀπειλή κάποιας τρομοκρατικῆς ὁμάδος καί συγκεκριμένα τῆς ἰσλαμικῆς τρομοκρατίας, ἡ ὁποία, ὡστόσο, πόρρω ἀπεῖχε ἀπό τό ἐνδεχόμενο ἐμφανίσεως μιᾶς πανδημίας παγκοσμίου κλίμακος μέ ἀμιγῶς «*φυσικά*», ἐπιδημιολογικά *αἴτια*[46].

Τόν Δεκέμβριο ὅμως τοῦ 2019 οἱ ὑγειονομικές ἀρχές τῆς Κίνας ἀνακοίνωσαν τήν ἐμφάνιση συρροῆς κρουσμάτων ἑνός ἀγνώστου ἕως τότε ὀξέος πνευμονικοῦ συνδρόμου στήν πόλη Wuhan τῆς ἐπαρχίας Hubei, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν ἕβδομη μεγαλύτερη πόλη τῆς Κίνας μέ 11 ἑκατομμύρια κατοίκους. Τό ἀρχικό ξέσπασμα τοῦ ἰοῦ ἐντοπίσθηκε στήν ἀγορά θαλασσινῶν Huanan, μέ τό 66% τῶν ἐργαζομένων στήν ἀγορά νά βρίσκονται θετικοί καί μέ ἐπακόλουθο τό κλείσιμο τῆς ἀγορᾶς τήν 1 Ἰανουαρίου 2020[47]. Στίς 9 Ἰανουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀνακοίνωσαν ὅτι ἐπρόκειτο γιά νέο στέλεχος κορωνοϊοῦ 2019-nCoV. Ὁ κορωνοϊός πού ἀπομονώθηκε ἔγινε ἐπίσημα γνωστός ἀπό τίς 11 Φεβρουαρίου

---

[45] Ἡ πανδημία τῆς Ἀσιατικής γρίπης (1957), ξεκίνησε ἀπό τήν ἐπαρχία Κοϊνζοῦ, στή νοτιοδυτική Κίνα, προκαλώντας τόν θάνατο 1.100.000 ἀτόμων, Βλ. σχετ. CDC, *Asian Lineage Avian Influenza A(H7N9) Virus:* <https://www.cdc.gov/flu/avianflu/h7n9-virus.htm>.

[46] ΣΑΔΑΝΑ Γ., *Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ σέ διεθνές ἐπίπεδο: Μία θεωρητική χαρτογράφηση*, Διπλωματική ἐργασία στό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν «Διεθνεῖς Σχέσεις καί Στρατηγικές Σπουδές», Τμῆμα Διεθνῶν Εὐρωπαϊκῶν καί Περιφερειακῶν Σπουδῶν, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀθήνα, 2020, σ. 20-21.

[47] Βλ. YI-CHIA W., CHING-SUNGA C., YU-JIUNA C., *The outbreak of COVID-19. An overview.* J Chi Med Assoc., March 2020, vol. 83(3), σ. 217-220.

2020 ὡς «*Severe acute respiratory syndrome (SARS) coronavirus 2 (SARS-CoV-2)* καί εἶναι ὁ νέος ἰός πού προκαλεῖ τή νόσο COVID-19.

Μέσῳ ταξιδιωτῶν ἡ νόσος μεταδόθηκε σέ ἄλλες περιοχές τῆς Κίνας, τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καί τῆς Αὐστραλίας. Ἔτσι, ὁ Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας χαρακτήρισε τό φαινόμενο ὡς *πανδημία*. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τό γεγονός ὅτι ἐντός 30 ἡμερῶν μία τοπική ἐπιδημία κατέστη πανδημία. Ἡ θνητότητα ἀπό τή νόσο ὑπολογίσθηκε ἀρχικῶς στό 2,3% (2,9% στό Hubei, καί 0,4% σέ ἄλλες περιοχές τῆς Κίνας). Ὅπως διατυπώθηκε, ἡ θνητότητα τῆς νόσου κυμαίνεται ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία, τό φύλο καί τό ὑποκείμενο νόσημα ἀπό 15%. Οἱ ἄνδρες προσβάλλονται συχνότερα σέ σχέση μέ τίς γυναίκες (51,4% / 48,6%), ἐνῶ ἡ ἡλικία ≥ 60 ἐτῶν καί τά ὑποκείμενα νοσήματα ἀποτελοῦν προδιαθεσικοί παράγοντες[48].

Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ *κορώνα-ἰοί* ἤ *κορωνοϊοί* (σύμφωνα μέ τόν Μπαμπινιώτη) ἀνακαλύφθηκαν τήν δεκαετία του '60 καί ἀποτελοῦν μεγάλη οἰκογένεια RNA- ἰῶν μέ περίβλημα. Ὁρισμένοι κορωνοϊοί προκαλοῦν νόσο στόν ἄνθρωπο καί ἄλλοι κυκλοφοροῦν μόνο μεταξύ θηλαστικῶν καί πτηνῶν (λ.χ. *καμήλες, ἀγελάδες, γάτες, νυχτερίδες κ.ἄ.*). Ὡστόσο, ὅλοι προκαλοῦν ἀναπνευστικά, ἐντερικά, ἡπατικά καί νευρολογικά νοσήματα. Μέχρι σήμερα ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ ἑπτά στελέχη κορωνοϊῶν. Τέσσερις ἀπό αὐτούς εἶναι οἱ ἐπικρατέστεροι, οἱ ὁποῖοι συνήθως προκαλοῦν συμπτώματα κοινοῦ κρυολογήματος σέ ἀνοσοεπαρκῆ ἄτομα. Οἱ τρεῖς νέοι προκαλοῦν ἐπιδημίες καί εἶναι ὁ *SARS-CoV*, ὁ *MERS-CoV* καί ὁ σημερινά προστιθέμενος *SARS-CoV-2 (COVID-19)*. Ὁ SARS-CoV ἦταν ὁ αἰτιολογικός παράγοντας τῶν ἐστιῶν σοβαροῦ ὀξέος ἀναπνευστικοῦ συνδρόμου πού τό 2002 παρουσιάσθηκε στήν ἐπαρχία Guangdong τῆς Κίνας, ἐνῶ ὁ MERS-CoV ἦταν ὁ αἰτιολογικός παράγοντας πού εὐθυνόταν γιά τίς ἑστίες σοβαρῶν ἀναπνευστικῶν νοσημάτων τοῦ 2012 στήν Μέση Ἀνατολή[49].

---

[48] COVID-19: Ἱστορική ἀναδρομή. Βλ. ἱστότοπο: <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/epistimi-zwi/news/54898/covid-19-istoriki-anadromi.html>.

[49] COVID-19: Ἱστορική ἀναδρομή. Βλ. ἱστότοπο: <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/epistimi-zwi/news/54898/covid-19-istoriki-anadromi.html>.

Ὡστόσο, βασικό χαρακτηριστικό τοῦ κορωνοϊοῦ εἶναι ἡ ἰδιαίτερα μεγάλη καί ταχεῖα μεταδοτικότητά του, ἐξαιτίας μάλιστα τῆς ὁποίας σέ σύντομο χρονικό διάστημα γνώρισε παγκόσμια ἐξάπλωση. Καθ'ὅσον ἀφορᾶ στήν θνητότητα εἶναι σχετικά μικρή (2,1% στίς (5.8.2021)[50]. Τό πρόβλημα ὡστόσο ἔγκειται, ὅτι λόγῳ τῆς εὐρείας καί ταχείας διασπορᾶς τοῦ ἰοῦ καί δεδομένου ὅτι προκαλεῖ ραγδαία καί ἀπρόβλεπτη κατάρρευση τῆς ἀναπνευστικῆς λειτουργίας, μέ τεράστια δυσφορία καί μέ μοναδική βοήθεια εἴτε τήν παροχή ὀξυγόνου, εἴτε τήν ἐντατική παρακολούθηση, εἴτε τήν διασωλήνωση στόν ἀναπνευστῆρα, ἀπαιτεῖται νοσηλεία καί Μονάδα Ἐντατικῆς Παρακολούθησης (*ΜΕΘ*), πού ἀκόμη καί τά ἰσχυρότερα συστήματα Ὑγείας (*λ.χ. ΗΠΑ, Ἑλβετία κ.λπ.*), πιεζόμενα δέν δύνανται νά ἀντέξουν[51].

---

[50] Βλ ἱστότοπο: https://covid19.who.int/. Σέ παγκόσμια κλίμακα: Ἐπιβεβαιωμένα κρούσματα: *200,174,883* - Ἐπιβεβαιωμένοι θάνατοι: *4,255,892*.

[51] Βλ. ΣΕΒ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΕΣΟΓΑΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, *Ἀναφορά στήν ΔΙΣ περί τῶν ἐμβολίων ἔναντι τοῦ Covid-19*, 14.12.2020. Καθ'ὅσον ἀφορᾶ στά συμπτώματα τῆς λοιμώξεως COVID-19 ἐμφανίζονται ὕστερα ἀπό μία περίοδο ἐπωάσεως περίπου 5,2 ἡμερῶν, ἐνῶ ἡ περίοδος ἀπό τήν ἔναρξη τῶν συμπτωμάτων COVID-19 ἕως τόν θάνατο φαίνεται ὅτι κυμαίνεται ἀπό 6 ἕως 41 ἡμέρες μέ διάμεση τιμή 14 ἡμερῶν. Βεβαίως, ἡ περίοδος αὐτή ἐξαρτάται ἀπό τήν ἡλικία τοῦ ἀσθενοῦς καθώς καί ἀπό τήν κατάσταση τοῦ ἀνοσοποιητικοῦ του συστήματος. Τά πιό συνηθισμένα συμπτώματα κατά τήν ἔναρξη τῆς νόσου COVID-19 ἀποτελοῦν ὁ πυρετός, ὁ βῆχας καί ἡ κόπωση, ἐνώ ἄλλα συμπτώματα περιλαμβάνουν παραγωγή πτυέλων, πόνο στό κεφάλι, αἱμόπτυση, διάρροια, δύσπνοια, μυαλγία καί λεμφοπενία (Βλ. ROTHAN, H. A., BYRAREDDY, S. N., *The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak*, στό Journal of autoimmunity, May 2020, 102433). Ἐπιπλέον ἄλλα συμπτώματα πού ἔχουν ἕως σήμερα καταγραφεῖ εἶναι ἡ αἰφνίδια ἀνοσμία καί ἡ ἀγευσία (Βλ. VAIRA L. A., SALZANO G., DEIANA G., DE RIU G. *Anosmia and ageusia: common findings in COVID-19 patients. The Laryngoscope*, 2020 Jul., 130(7) : 1787. doi: 10.1002/lary.28692. Epub 2020 Apr 15. PMID: 32237238; PMCID: PMC7228304, καθώς ἐπίσης ἡ γαστρεντερική δυσλειτουργία (Βλ. D'AMICO F., BAUMGART D. C., DANESE S., PEYRIN-BIROULET, L., *Diarrhea during COVID-19 infection: pathogenesis, epidemiology, prevention and management*. Clinical Gastroenterology and Hepatology, 2020 Jul;18(8):1663-1672. doi: 10.1016/j.cgh.2020.04.001. Epub 2020 Apr 8. PMID: 32278065; PMCID: PMC7141637· LECHIEN J. R., CHIESA-ESTOMBA C.M., Place S., VAN LAETHEM Y., CABARAUX P., MAT Q., ..., CANTARELLA G., *Clinical and epidemiological characteristics of 1420 89 European patients with mild-to-moderate coronavirus disease 2019*, στό Journal of internal medicine, v. 288 (3), September 2020, σ. 335-344). Μολονότι τά συμπτώματα τῆς νόσου COVID-19 προσιδιάζουν στά συμπτώματα τῆς γρίπης ἤ τοῦ κοινοῦ κρυολογήματος, ἡ διάγνωση, ὡστόσο, ἐπιβεβαιωμένου κρούσματος ἀπαιτεῖ ἐργαστηριακό ἔλεγχο. Καθ'ὅσον ἀφορᾶ στή μετάδοση, θεωρεῖται ὅτι προκαλεῖται κυρίως μέσῳ τῆς ἀναπνευστικῆς ὁδοῦ μέ σταγονίδια ἀπό τό φτέρνισμα, τό βῆχα ἤ τήν ἐκπνοή. Ὡστόσο, δέν εἶναι ξεκάθαρο ἐπί τοῦ παρόντος ἐάν ὁ ἰός δύναται νά μεταδοθεῖ ἀερογενῶς ἤ μέσῳ τῆς κοπρανοστοματικῆς ὁδοῦ. (KOH WC, NAING L, CHAW L, ROSLEDZANA MA, ALIKHAN MF, JAMALUDIN SA.. WONG

Γ) Ψυχολογικές συνέπειες τῆς πανδημίας

Σύμφωνα μέ πρόσφατες μελέτες, ἡ κατάσταση ἐκτάκτου ἀνάγκης γιά τήν δημόσια ὑγεία πού προκύπτει ἀπό τόν COVID-19 ἐπηρεάζει ἀρνητικά τήν ψυχική ὑγεία τοῦ πληθυσμοῦ καί αὐξάνει τήν συχνότητα ἐμφανίσεως ψυχολογικῶν κρίσεων[52]. Ὡστόσο, ἡ πανδημία COVID-19 ἐπιδρᾶ στήν ψυχική ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου μέ τρεις κεντρικούς τρόπους[53]:

α) ***Ἡ ἀπειλή τῆς φυσικῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἀτόμου ἤ ἀκόμη καί τῶν προσφιλῶν προσώπων του***. Ἡ συνεχιζόμενη ροή ἀρνητικῶν εἰδήσεων σχετικά μέ τά νέα κρούσματα, τούς διασωληνωμένους ἀσθενεῖς καί τούς θανάτους στήν Ἑλλάδα ὅσο ἀναγκαία ἤ νομοτελειακά ἀναμενόμενη καί νά εἶναι θέτει τό πρόσωπο σέ μία συνεχῆ κατάσταση στρές. Τό στρές αὐτό ὁδηγεί τό πρόσωπο νά βιώνει μία συνεχῆ κατάσταση ἐντόνου καί παρατεταμένου ἄγχους καί φόβου, παραμένοντας ἔτσι σέ μία συνεχῆ ψυχοπιεστική κατάσταση κινδύνου ἤ πανικοῦ μέ ὅ,τι αὐτό συνεπάγεται γιά τήν ψυχική ὑγεία του.

β) ***Ἡ ἀπομόνωση στήν οἰκία καί ὁ περιορισμός τῆς κυκλοφορίας***. Ἡ ἐξαναγκαστική ψυχική καί σωματική ἀπομόνωση ἀποτελεῖ παραδοσιακά μία συμπεριφορά ἐπισήμου ἤ ἀνεπισήμου τιμωρίας. Γιά παράδειγμα, στή φυλακή ἡ παραμονή τοῦ κρατουμένου σέ ἕνα κελί δίχως ἄλλους ἀνθρώπους καί δίχως νά ἔχει δικαίωμα νά προαυλισθεῖ μέ τούς συγκρατουμένους του θεωρεῖται μία σκληρή τιμωρία γιά τή μή συμμόρφωση μέ τούς κανόνες τῆς φυλακῆς. Συνεπῶς, ἡ παρατεταμένη παραμονή στό σπίτι ἀπομονώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν φυσική παρουσία (ὅραση, ἀκοή, ὀσμή, ἀφή) τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἀκούσιος περιορισμός στήν οἰκία αὐξάνει τήν ἀγωνία, πολύ δέ περισσότερο ὅταν δέν εἶναι γνωστό πότε θά λήξει καί οἱ χρονικές προθεσμίες συνέχεια μετατίθενται κατά μερικές ἑβδομάδες στό μέλλον. Σέ παρατεταμένη ἀποστέρηση κοινωνικῆς ἐπαφῆς τό σύστημα τοῦ στρές ἐξαντλεῖται μέ συνέπεια το πρόσωπο νά

J., *What do we know about SARS-CoV-2 transmission? A systematic review and meta-analysis of the secondary attack rate and associated risk factors*, PLoS ONE, October 8, 2020, vol. 15 (10).

[52] Βλ. XIANG Y. T., YANG Y., LI W., ZHANG L., ZHANG Q., CHEUNG T., NG C.H., *Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. The Lancet Psychiatry*, vol. 7(3), 2020, σ. 228-229.

[53] ΓΟΝΙΔΑΚΗΣ ΦΡ., ΚΑΡΑΠΑΤΣΙΑ Μ., ΜΥΛΩΝΑ ΚΩΝ., ΞΗΡΟΥ ΕΥ., Ἡ Ψυχοθεραπεία ἐν μέσῳ τῆς πανδημίας COVID-19, στό Νέα Ὑγεία (Περιοδ.), τ. 107, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος 2020, σ. 5-7.

ἐμφανίζει καταθλιπτική συμπτωματολογία, ἔλλειψη ἐλπίδας καί ἀδυναμία νά πιστέψει ὅτι δύναται νά ἔλθει βοήθεια. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ ἔλλειψη νοήματος τῆς ζωῆς σέ συνδυασμό μέ ὀδυνηρά συναισθήματα (ἄγχος, πανικός καί θλίψη) μποροῦν νά ὁδηγήσουν τόν ἄνθρωπο σέ αὐτοκαταστροφικές συμπεριφορές.

γ). ***Ἡ ἀβεβαιότητα γιά τό μέλλον***. Κυρίως γιά τούς ἐργαζομένους ἀδελφούς μας, πού οἱ ἐργασίες τους ἔχουν διακοπεῖ λόγῳ τῶν ἐκτάκτων μέτρων, τό ἄγχος δέν ἀφορᾶ μόνο στήν ἀπομόνωση καί τήν ἐπιβίωση ἀπό τήν πανδημία, ἀλλά καί τήν οἰκονομική τους δυσχέρεια. Ἐπιπλέον, ἡ παράταση τῆς ἀναστολῆς τῶν ἐπαγγελματικῶν δραστηριοτήτων αὐξάνει ἐκθετικά ὅσο περνάει ὁ χρόνος τήν ἀγωνία γιά τήν ἐπόμενη ἡμέρα μετά τήν λήξη τῆς πανδημίας.

Βεβαίως, οἱ συνέπειες τῶν ἀνωτέρω εἶναι λίγο πολύ γνωστές σέ ὅλους μας. Σύμφωνα μέ τούς εἰδικούς, μέσα στήν πανδημία διπλασιάθηκε τό ποσοστό τῆς κατάθλιψης γύρω στό 10%, ὅταν αὐτό δέν θά ἔπρεπε νά ξεπερνᾶ τό 5%-6%[54]. Κατά τήν διάρκεια τῆς πανδημίας παρατηρήθηκε ἐπίσης δραματική αὔξηση τῆς ἐνδοικογενειακῆς βίας, μέ τόν ΟΗΕ νά τήν χαρακτηρίζει «*κρυμμένη πανδημία*»[55], τῆς κακοποίηση ἀνηλίκων, αὐξημένη χρήση ναρκωτικῶν οὐσιῶν καί ἀλκοόλ, αὐξηση χρήσεως ψυχοφαρμάκων, δραματική αὔξηση ἐγκληματικότητος καί αὐτοκτονιῶν, κατακόρυφη μείωση ἰατρικῶν ἐξετάσεων καί ἐπισκέψεων στούς ἰατρούς, αὐξηση ποσοστῶν παχυσαρκίας κυρίως σε παιδιά, κ.ἄ.

Ἀναμφίβολα, ζοῦμε σέ μία ἐποχή, τήν ὁποία χαρακτηρίζει ἡ ἀναστάτωση. Ὀφείλουμε ὅμως νά ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ στάθηκε ἡ ἀφορμή ὄχι γιά νά προκληθεῖ αὐτή ἡ ἀναστάτωση, ἀλλά κυρίως γιά νά ἀναδειχθεῖ. Ἡ ἀπειλητική ἐμφάνιση τῆς νόσου ἐκτός ἀπό τό γεγονός ὅτι ἔπληξε σημαντικά τήν παγκόσμια δημόσια ὑγεία καί τήν παγκόσμια οἰκονομία, ἀντιμετωπίσθηκε ἀρχικά μέ ὀλιγωρία τόσο ἀπό τήν ἐρευνητική καί ἐπιστημονική κοινότητα, ὅσο καί ἀπό τίς κυβερνήσεις τῶν κρατῶν, πού σέ συνδυασμό μέ τούς ἀνεπαρκεῖς πόρους τοῦ Παγκοσμίου Ὀργανισμοῦ Ὑγείας ἔκαναν τήν ἀνθρωπότητα νά θρηνήσει τόν θάνατο περίπου 3,2 ἑκατομμυρίων

---

[54] Βλ. ἱστότοπο: <https://www.liberal.gr/apopsi/k-fountoulakis-to-skliro-30-ton-sunomosiologon-mporei-na-kanei-zimia/349556>

[55] Βλ. ἱστότοπο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1697394/covid-19-7-pandimies-mesa-stin-pandimia>.

συνανθρώπων μας, σύμφωνα πάντοτε μέ ἀνεξάρτητη ἐπιτροπή ἐμπειρογνωμόνων[56].

Πράγματι, δεδομένης τῆς πορείας τῆς ἐπιδημίας εἰδικά τόν Φεβρουάριο καί τόν Μάρτιο τοῦ 2020, ἡ διεθνής συνεργασία γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς νόσου δέν ἦταν διόλου ἐπιτυχής, ἀφοῦ ἡ κάθε χώρα προτίμησε ἀρχικά νά ἀναλάβει ἀτομικές πρωτοβουλίες γιά νά ἀντιμετωπίσει τό δικό της πρόβλημα. Σύντομα ὅμως ἡ ἀνάγκη γιά συνεργασία μεταξύ τῶν χωρῶν κρίθηκε ἐπιτακτική. Ἔτσι, ἡ Εὐρωπαϊκή Ἕνωση καί τά κράτη μέλη αὐτῆς συνεργάσθηκαν ἄμεσα μέ στόχο ἀφ' ἑνός μέν τήν ἐνίσχυση τῶν ἐθνικῶν συστημάτων ὑγειονομικῆς περιθάλψεως, ἀφ' ἑτέρου δε γιά τόν περιορισμό τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ἰοῦ. Ταυτόχρονα, οἱ χώρες τῆς Εὐρωπαικῆς Ἕνωσης ἀνέλαβαν σημαντικές δράσεις, προκειμένου νά μετριάσουν τίς κοινωνικοοικονομικές ἐπιπτώσεις τῆς πανδημίας COVID-19 καί νά στηρίξουν τήν ἀνάκαμψη. Στό πλαίσιο αὐτό, ἀνέπτυξαν κοινή προσέγγιση γιά ἀσφαλῆ ἐμβόλια κατά τῆς νόσου, συντόνισαν τίς διαγνωστικές στρατηγικές τους καί διευκόλυναν τήν προμήθεια προστατευτικοῦ καί ἰατρικοῦ ἐξοπλισμοῦ σέ ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη[57].

Δ) Ἡ ἐμφάνιση τοῦ κορωνοϊοῦ (COVID-19) στήν Ἑλλάδα – Οἱ ἐνέργειες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐξάπλωση τοῦ κορωνοϊοῦ καί ἡ ἐπιβεβαίωση τῶν τριῶν πρώτων κρουσμάτων στήν χώρα μας στίς 26 Φεβρουαρίου 2020 προκάλεσε ἀρχικά σύγχυση, μεγάλη ἀνασφάλεια, ἀλλά καί ἕναν ἀμήχανο φόβο, ὁ ὁποῖος σκίασε τίς καρδιές τοῦ μεγαλυτέρου ποσοστοῦ τῶν Ἑλλήνων γιά τήν ἄγνωστη ἐμφανιζόμενη ἀπειλή. Ἡ κρατική, ὡστόσο, ἀντίδραση ἦταν ἄμεση. Σταδιακά ἐπιβλήθηκαν μέτρα ἀναστολῆς ἐκδηλώσεων, ἀρχικά σέ ἐπίπεδο τοπικό στίς πληττόμενες περιοχές (ἰδιαίτερα τῆς Ἠλείας, τῆς Ἀχαΐας και τῆς Ζακύνθου). Τόν Μάρτιο τοῦ 2020, λόγῳ τῆς ἐμφανίσεως κρουσμάτων τοῦ ἰοῦ σέ διάφορες

---

[56] Βλ. *Covid pandemic was preventable, says WHO-commissioned report*, ἄρθρο δημοσιευθέν στήν ἐφημερίδα «The Guardian» (12 Μαϊου 2021): <https://www.theguardian.com/world/2021/may/12/covid-pandemic-was-preventable-says-who-commissioned-report>.

[57] Βλ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, *COVID-19: Ἡ ἀντίδραση τῆς ΕΕ στόν τομέα τῆς δημόσιας ὑγείας:* https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/covid-19-public-health/.

περιοχές τῆς χώρας μας, ἀποφασίσθηκε τό πανελλαδικό κλείσιμο ὅλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν δομῶν καί σταδιακά καταστημάτων ἑστιάσεως, ἐμπορικῶν καταστημάτων, χώρων λατρείας καί βεβαιῶς τῶν Ἱερῶν μας Ναῶν. Ἐπιπλέον, ἀπό τίς 16 Μαρτίου καθιερώθηκαν καθημερινές τηλεοπτικές ἐνημερώσεις ἀπό τό Ὑπουργείο Ὑγείας σχετικά μέ τήν ἐξέλιξη τῆς πανδημίας στήν πατρίδα μας καί τίς ἔκτακτες ἀποφάσεις τῆς κυβερνήσεως γιά τήν ἀντιμετώπισή της, οἱ ὁποῖες ὁλοκληρώθηκαν στά τέλη Μαΐου, ἀλλά ἐπαναφέρθηκαν ἀπό τά μέσα Ἰουλίου.

Ἀπό τίς 23 Μαρτίου 2020 ἐπιβλήθηκαν σημαντικοί περιορισμοί (*lockdown*) στήν κυκλοφορία καί μετακίνηση τῶν πολιτῶν σέ ὁλόκληρη τήν ἐπικράτεια, πλήν συγκεκριμένων ἐξαιρέσεων. Ἔτσι, ἀπό τίς 4 Μαΐου τέθηκε σέ ἐφαρμογή τό σχέδιο τῆς Πολιτείας γιά τήν σταδιακή ἀποκλιμάκωση τῶν ἐκτάκτων μέτρων, μέ τήν ἄρση τῶν περιορισμῶν στίς μετακινήσεις καί τήν ἐπανέναρξη λειτουργίας τόσο τῶν Ἱερῶν Ναῶν, ὅσο καί τῶν ἐπιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων τῶν σχολείων ἀπό τόν Ἰούνιο καί τῶν τουριστικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπό τόν Ἰούλιο. Ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 2020 ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀριθμοῦ κρουσμάτων, νοσηλευμένων καί θανόντων εἶχε λάβει ἀνησυχητικές ἀνοδικές διαστάσεις.

Στό ἔντονα ἀνησυχητικό αὐτό πλαίσιο, ἡ Ἐκκλησία μας φρόντισε νά συνεργασθεῖ ἄμεσα καί κατά τρόπο ἄψογο τόσο μέ τούς ἁρμοδίους κρατικούς φορεῖς, ὅσο βεβαίως καί μέ τίς ἐπιστημονικές ὑγειονομικές ἀρχές γιά τήν σωστή ἀντιμετώπιση τῆς νόσου. Ἔτσι, θέτοντας ὑπεράνω ὅλων τόν σεβασμό στήν ἀνθρώπινη ζωή καί τήν ἀγάπη πρός τόν πλησίον, δέχθηκε τίς εἰσηγήσεις τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, τήρησε μέ αὐστηρότητα τά πρωτοφανῆ μέτρα καί ὑπάκουσε στούς νόμους τῆς Πολιτείας, προκειμένου νά περιορισθεῖ ἡ ἐξάπλωση τῆς νόσου.

Ἡ Ἐκκλησία μας κένωσε τόν ἑαυτό της. Ταπεινώθηκε ἕως ἐσχάτων καί συμπορεύθηκε μέ τόν πόνο καί τήν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, ἀναγκαζόμενη νά λάβει πρωτόγνωρες ἀποφάσεις, κλείνοντας τούς Ναούς της καί περιορίζοντας τήν ποιμαντική της διακονία, μέχρι βεβαίως τό σημείο πού νά μην παραβλάπτεται ἡ οὐσία καί ὁ πυρήνας τῆς ζωῆς Της, ἤτοι τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας καί τῆς θείας Μεταλήψεως τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ μας, κατά την ἱερότερη μάλιστα περίοδο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, τό

Ἅγιον Πάσχα. Αὐτό εἶχε ὡς συνέπεια, πολλοί πιστοί νά στερηθοῦν τόσο τήν συμμετοχή τους στίς ἰδιαίτερα προσφιλεῖς καί κατανυκτικές Ἀκολουθίες τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου, τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας καί τῆς Λαμπροφόρου Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας τοῦ ἔτους 2020, ὅσο καί τήν μετοχή τους στό Μυστήριο τῶν μυστήριων, τήν Θεία Εὐχαριστία.

Ἐπιπλέον, στήν ὅλη αὐτή ζοφερή πραγματικότητα, ἡ Ἐκκλησία μας ἐνέτεινε τις προσευχές της καί δημιούργησε εὐχές κατά τήν διάταξη τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου, ἀπευθύνοντας κάλεσμα προσευχῆς στόν κόσμο.Ἔτσι, μεθ' αἱμασσούσης καρδίας καί μέ μητρική στοργή, προέτρεψε τόν πιστό λαό, προκειμένου νά τόν ἐνισχύσει παραμυθητικά, στά λόγια τοῦ αὐθεντικοῦ ἑρμηνευτοῦ τῶν Γραφῶν καί μεγάλου Πατρός καί Διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας μας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος διδάσκει: «*Δύναται ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀνάγκης ἀδυνατεῖ νά ἐκκλησιασθῇ νά κάμνη τόν ἑαυτόν του Θυσιαστήριον μέ τό νά προσεύχεται κατ'ἰδίαν*»[58].

Συνάμα, ἡ Ἐκκλησία ἄνοιξε ἔτι περαιτέρω τούς ὁρίζοντές της, χρησιμοποιώντας πιό ἐντατικά πλέον τίς σύγχρονες τεχνολογίες (*social media*) πρός ὄφελος τοῦ πιστοῦ λαοῦ, δείχνοντας ἔτσι ὅτι προσαρμόζεται γρήγορα στίς νέες συνθήκες. Στό σημεῖο αὐτό, δέν θά μπορούσαμε νά λησμονήσουμε τούς κληρικούς μας, οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἄμέριστη εὐθύνη ὅλων ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων τους, ἐνέσκυψαν μέ εὐαγγελική ταπείνωση στόν πονεμένο καί δοκιμαζόμενο ἄνθρωπο. Στόν ἄνθρωπο πού ἔχει καταβληθεῖ ἀπό τήν μοναξιά, τόν πανικό, τό ἄγχος καί τήν ἀγωνία. Ἔτσι, ἀνέπτυξαν στοχευμένες δράσεις τόσο διά ζώσης, ὅσο καί διαδικτυακά, ἐνισχύοντας, ἐνθαρρύνοντας, ἀλλά καί προσφέροντας τά ἀπαραίτητα πνευματικά καί ὑλικά ἀγαθά σέ κάθε συνάνθρωπό μας πού εἶχε ἀνάγκη.

Ἀναμφίβολα, ἡ περίοδος αὐτή ἦταν και συνεχίζει νά εἶναι ὄχι μόνο μία περίοδος δοκιμασίας γιά τήν Ἐκκλησία, ἀλλά καί μία περίοδος διδακτική, μία περίοδος αὐτοεκφράσεως καί αὐτογνωσίας, ἀφοῦ ἡ νόσος τοῦ κορωνοϊοῦ ἐπέτρεψε νά ἀντιληφθοῦμε τίς ἀδυναμίες μας, τά θεολογικά μας κενά, ἤ ἄν

[58] Βλ. τήν ὑπ'ἀριθμ. 3016/2-4-2020 Ἐγκύκλιο τῆς ΔΙΣ: «*Περί τῶν ἀποφάσεων τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς 1.4.2020, ὡς πρός τό ζήτημα τοῦ νέου κορωνοϊοῦ covid-19*».

προτιμᾶτε, καί τή νοσηρή πνευματικότητα ὄχι μόνο πολλῶν μελῶν τοῦ χριστεπωνύμου ποιμνίου μας, ἀλλά δυστυχῶς ἀκόμη καί πολλῶν κληρικῶν μας. Πέρα ὅμως ἀπό αὐτά, ἡ εὐθύνη τῆς Εκκλησίας ἦταν καί εἶναι νά παραμείνει προσηλωμένη στήν ἀποστολή της, πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπό τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί αὐτό διότι ἡ ἔννοια τῆς Εκκλησίας δέν δύναται νά χωρισθεῖ ἀπό τήν ἔννοια τῆς «*σωτηρίας*» καί ἡ σωτηρία δέν μπορεῖ νά χωρισθεῖ ἀπό τήν ἐσχατολογική προοπτική τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ἔτσι, ἡ Ἐκκλησία δέν δίστασε νά συγκρουσθεῖ ἀποφασιστικά μέ τίς κρατικές «*διαταγές*», ὅταν θεώρησε ὅτι διακυβεύεται αὐτή ἡ ἰσορροπία.

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, καί ὕστερα ἀπό τήν δυναμική πρωτοβουλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου μας ἀρνήθηκε νά συναινέσει στίς ἄνευ διαλόγου, αἰφνιδιαστικές ἤ καί ἐτσιθελικές κυβερνητικές ἀνακοινώσεις σχετικά μέ τά αὐστηρά προληπτικά μέτρα πού ἀφοροῦσαν στό κλείσιμο τῶν Ἱερῶν Ναῶν ἐνόψει τῆς μεγάλης Δεσποτικῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων. Ἔτσι, μέ τήν *ὑπ'ἀριθμ. 3034 Ἐγκύκλιο/4-1-21* ἡ Δ.Ι.Σ. ἔπραξε τό αὐτονόητο. Τήρησε μέ αὐστηρότητα τά προβλεπόμενα ὑγειονομικά μέτρα γιά τόν περιορισμό τῆς διασπορᾶς τοῦ κορωνοϊοῦ καί ἀποφάσισε τό ἄνοιγμα τῶν Ἱερῶν Ναῶν γιά τόν πιστό λαό, κάνοντας σαφῆ, πρός πάσα κατεύθυνση, τά ὅρια της, καί δείχνοντας, πότε ὡς Ἐκκλησία ὑποχωροῦμε καί πότε ὄχι. Ἡ δυναμική αὐτή ἀντίδραση, ὅπως ἦταν εὔλογο, προκάλεσε τίς ἔντονες τότε κυβερνητικές ἀντιδράσεις, καθώς καί μία ἐπαχθῆ, ἄσεμνη, ἀπρεπῆ καί ἄνευ προηγουμένου προπαγάνδα ἀπό τά ἑλληνικά Μ.Μ.Ε. πού στόχο εἶχε νά πλήξει τό κύρος καί τήν ἀλήθεια τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὡστόσο, ἡ Εκκλησία δέν εἶναι ἕνα ἀνθρώπινο δημιούργημα. Ὡς σῶμα Χριστοῦ δέν σώζεται καί δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό σωτῆρες, παρά σώζει ὅσους ἐπιθυμοῦν νά σωθοῦν. Ὡς φιλεύσπλαχνη Μητέρα ξέρει μόνο πώς νά ἀγαπᾶ. Γνωρίζει ὅμως ὅτι καί κατά τό ἀπώτερο παρελθόν καί σέ ἄλλες ἐποχές εἶχε ἀντιμετωπίσει ξανά παρόμοιους κινδύνους. Εἶχε ἐπιβιώσει ἀπό λοιμούς, λιμούς, διωγμούς, σεισμούς, ἐπαναστάσεις καί οἰκονομικές κρίσεις. Γιά τόν λόγο αὐτό, ὡς ζωντανός ὀργανισμός, γνώριζε ὅτι ἁπλά ὄφειλε νά ἀναμοχλεύσει τήν

ἱστορική της μνήμη καί νά ἀνατρέξει στό παρελθόν της, προκειμένου νά «*ἐνθυμηθεῖ*» τόν τρόπο πού ἀντιμετώπισε καί τότε παρόμοιους κινδύνους.

Συνεπῶς, κατά την ἐμφάνιση τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊου, ἔπραξε ὡς ὄφειλε, ἤτοι ἀρχικά νά ἀξιολογήσει, νά ἀποτιμήσει καί στή συνέχεια νά ἑρμηνεύσει τήν παροῦσα συνθήκη, προβάλλοντας μέσα ἀπό τόν πλοῦτο τῆς μακραίωνης ἀποστολικῆς, πατερικῆς καί συνοδικῆς της παράδοσης τίς προτάσεις ἐκεῖνες πού μποροῦσαν καί μποροῦν πράγματι νά ἀποτελέσουν σωτηριώδες βάλσαμο ὄχι μόνο γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς νόσου COVID-19, ἀλλά καί πολύτιμη παρακαταθήκη γιά τήν ἀντιμετώπιση παρόμοιων μελλοντικῶν κρίσεων. Ὡστόσο, μία οὐσιαστικότερη, ἀποτελεσματικότερη καί περαιτέρω ἀλλυλέγγυα συνεργασία μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς ἰατρικῆς ἐπιστημονικῆς κοινότητος κρίνεται σήμερα ὄχι μόνο ἐπιτακτική, ἀλλά καί ἀπολύτως ἀναγκαία.

2. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Μολονότι στήν ἰατρική ἐπιστήμη ἡ ἔννοια τῆς *ἀσθενείας* ὁρίζεται ὡς «*κάθε ἐπιβλαβής ἀπόκλιση ἀπό τήν φυσιολογική δομική ἤ λειτουργική κατάσταση ἑνός ὀργανισμοῦ, πού γενικά σχετίζεται μέ ὁρισμένα σημεῖα καί συμπτώματα καί διαφέρει στή φύση ἀπό τή σωματική βλάβη*»[59], ἐντούτοις στήν θεολογική διδασκαλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ *ἀσθένεια* ἔχει λάβει μία ἐντελῶς διαφορετική ἔννοια καί ἕνα ἐντελῶς διαφορετικό περιεχόμενο. Σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη θεολογία, ἡ ἀσθένεια ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀρνητικῆς καί δυσάρεστης καταστάσεως τοῦ κακοῦ, τό ὁποῖο ἁπλώνεται διάχυτα στόν κόσμο καί τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί ἔχει ὡς ἀποκορύφωμά της τόν θάνατο.

Ἄλλωστε, τό ἐπίθετο «*ἀσθενής*» (*ἀ+σθένος*) χρησιμοποιεῖται στήν ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία μέ πολλές σημασίες. Σημαίνει βασικά τόν *φιλάσθενο*, τόν *ἀδύνατο σωματικά* καί τόν *καχεκτικό*[60]. Στήν ὀρθόδοξη πατερική γραμματεία, ἡ ἀσθένεια ἀποτελεῖ συνέπεια τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τό ὁποῖο, σύμφωνα μέ τήν θεολογική διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐπέφερε τήν

[59] SCARPELLI D. - BURROWS W., «Disease». *Encyclopedia Britannica*, 6 Mar. 2020, βλ. ἱστότοπο: https://www.britannica.com/science/disease. Accessed 9 August 2021.

[60] Βλ. LIDDEL, H. – SCOTT, R.,: «ἀσθενής», *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, μτφρ. Ξ. Μόσχου καί Μ. Κωνσταντινίδη, ἔκδ. Ἰ. Σιδέρης, Ἀθήνα, 1994.

ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου στήν κατάσταση τοῦ «*οὐκ ὄντος*», ἤτοι σέ μία «*κατά φύσιν*» κατάσταση[61], ἡ ὁποῖα καθίσταται γι' αὐτόν ταυτόσημη τῆς ἀνυπαρξίας.

Στό σημεῖο αὐτό ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναφέρει, ὅτι ἡ βρώση τῶν «*ὡραίων καρπῶν*» πού ἐφύοντο στό «*ξύλον τῆς γνώσεως*» τοῦ παραδείσου ὄχι μόνο δέν εἶχε γιά τόν ἄνθρωπο τό ἐπιθυμητό ἤ καί ἐπιζητούμενο ἀποτέλεσμα τῆς καταστάσεως καί θεωρήσεως αὐτοῦ ὡς «*ὁμοίου τῷ Θεῷ*»[62], ἀλλά ἐπέφερε τήν ἐπώδυνη συνέπεια τῆς «*ἀλλοτριώσεώς*» του ἀπό τόν Θεό καί ἔκτοτε, τῆς εἰσόδου στήν ζωή του, τοῦ θεωρουμένου καί λογιζομένου ὡς μή ὀντολογικῶς ὑπάρχοντος[63] κακοῦ[64]. Συνεπῶς, ἀπό τήν στιγμή πού ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἐκτρέπεται ἀπό τό *κατά φύσιν ζῆν* στό *παραφύσιν*, ἤτοι στήν ἁμαρτία, ὑφίσταται διάφορα κακά καί ὑπεισέρχεται στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου τό λεγόμενο φυσικό κακό, πού μεταξύ ἄλλων, εἶναι καί ἡ ἀσθένεια, μέ ἀποκορύφωμα βεβαίως τόν θάνατο.

Α) Ἡ ἔννοια τῆς «ἀσθενείας» στήν Παλαιά Διαθήκη

Εἶναι γεγονός ὅτι, μελετώντας κάποιος τήν ἑλληνική μετάφραση τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* ἀπό τούς Ο', δέν θά βρεῖ πουθενά ἕναν συγκεκριμένο ὁρισμό γιά τήν ἀσθένεια, οὔτε βεβαίως κάποια λεπτομερή περιγραφή γιά τό τί σημαίνει «*ἀσθένεια*». Ὡστόσο, μπορεῖ νά ἀποκομίσει μία γενική ἐντύπωση γιά τό τί θεωρεῖται ἀσθένεια στήν Παλαιά Διαθήκη γενικά, καί στόν ἀρχαίο Ἰσραήλ εἰδικότερα. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, στα ποιητικά βιβλία καί κυρίως στούς Ψαλμούς ἡ ἀσθένεια θεωρεῖται ὡς μία κατάσταση ἀδυναμίας ἤ καί ἐξασθενήσεως, σωματικῆς ἤ ψυχικῆς: «*ἡ καρδία μου ἐταράχθη, ἐγκατέλιπέν με ἡ ἰσχύς μου, καί*

---

[61] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου* 4, PG25, 104B: «*ἡ γὰρ παράβασις τῆς ἐντολῆς εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα, ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτω καὶ τὴν εἰς τὸ μὴ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσι τῷ χρόνῳ εἰκότως*».

[62] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG31, 348B: «*οὐ γάρ ἤνεγκεν (=ὁ πονηρός διάβολος) ἡμῶν τήν ἄλυπον ζωήν καί τήν ἄλυπον ζωήν τήν ἐν τῷ παραδείσῳ· δόλοις δέ καί μηχαναῖς ἀξαπατήσας τόν ἄνθρωπον, καί τήν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἥν ἔσχε πρός τό ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ, ταύτη πρός τήν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἔδειξε τό ξύλον, καί ἐπηγγείλατο διά τῆς βρώσεως αὐτοῦ ὅμοιον τῷ Θεῷ καταστήσειν*».

[63] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG31, 341C: «*οὕτω καί τό κακόν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει ἐστίν, ἀλλά τοῖς τῆς ψυχῆς πηρώμασιν ἐπιγίνεται*».

[64] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG31, 348A: «*τοῦτό ἐστι τό κακόν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις*».

τό φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου καί αὐτό οὐκ ἔστιν μετ᾽ ἐμοῦ»[65]. Ἐπιπλέον, ἀπεικονίζεται ὡς μία κατάσταση πού ὁδηγεῖ στήν ἀποστέρηση τῆς ὑγείας καί ὁλοκληρίας τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι στόν θάνατο: «*ὅτι ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχή μου, καί ἡ ζωή μου τῷ ἀδῃ ἤγγισε*»[66].

Σύμφωνα πάντοτε μέ τήν βιβλική σκέψη, τά πάντα ἐξαρτῶνται ἀπό τόν παντοδύναμο Θεό καί εἶναι ἀδύνατο νά μή δεῖ κανείς τήν ἀσθένεια ὡς ἕνα πλῆγμα τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο: «*παρέδωκε γάρ με ὁ Κύριος εἰς χεῖρας ἀδίκων, ἐπί δέ ἀσεβέσιν ἔρριψέ με. Εἰρηνεύοντα διεσκέδασέ με, λαβών με τῆς κόμης διέτιλε, κατέστησέ με ὥσπερ σκοπόν*»[67] καί «*ἀπόστησον ἀπ᾽ ἐμοῦ τάς μάστιγάς σου· ἀπό γάρ τῆς ἰσχύος τῆς χειρός σου ἐγώ ἐξέλιπον*»[68]. Ἄλλοτε ὅμως, ἡ ἀσθένεια ἔχει φυσικά αἴτια, ὅπως λ.χ. τά γηρατειά: «*Ἐγένετο δέ μετά τό γηράσαι τόν Ἰσαάκ καί ἠμβλύνθησαν οἱ ὀφθαλμοί αὐτοῦ τοῦ ὁρᾶν, καί ἐκάλεσεν Ἡσαῦ τόν υἱόν αὐτοῦ τόν πρεσβύτερον καί εἶπεν αὐτῷ· υἱέ μου· καί εἶπεν· ἰδού ἐγώ*»[69].

Ὡς βασική, ὡστόσο, αἰτία τῆς ἀσθενείας παρουσιάζεται ἡ ἁμαρτία καί ἡ ἀσθένεια προέρχεται ὡς συνέπεια ἀπό τό τιμωρό χέρι τοῦ Θεοῦ γιά τήν διαπραχθεῖσα ἁμαρτία. Ἡ τιμωρία αὐτή μπορεῖ νά παρουσιασθεῖ εἴτε μέ τή μορφή ἀρρώστιας, εἴτε μέ τήν μορφή ἐπιδημίας, εἴτε φτώχειας, εἴτε πείνας, εἴτε πολέμου, ἀκόμη δέ καί τῆς καταπιέσεως ἀπό ἄλλους λαούς[70]. Ὡστόσο, ὑφίσταται καί παιδαγωγικό περιεχόμενο στήν ἐμπειρία τῆς ἀσθενείας, πού στόχο ἔχει νά ὁξύνει στόν ἄνθρωπο τήν συνείδηση τῆς ἁμαρτίας. Εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό στούς Ψαλμούς, ὅτι τό αἴτημα γιά θεραπεία συνοδεύεται πάντοτε ἀπό τήν ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ: «*οὔκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου…Ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τήν κεφαλήν μου… ὅτι ἐπί σοι Κύριε ἤλπισα*»[71].

Ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, ὁ Θεός εἰσάγει τήν λύπη καί στέλνει δοκιμασίες στούς ἀνθρώπους, γιά νά αἰσθανθοῦν τήν ἁμαρτωλότητά τους καί

---

[65] ΨΑΛΜ. λζ, 11.
[66] ΨΑΛΜ. πζ', 4.
[67] ΙΩΒ ιστ', 11-12.
[68] ΨΑΛΜ. λη', 11.
[69] ΓΕΝ. κζ', 1.
[70] Βλ. WARRINGTON K., *Healing and Suffering in the Bible*, στό International Review of Mission, Jan-Apr 2006, 95, 376/377, σ. 155.
[71] ΨΑΛΜ. λζ'.

νά συνέλθουν: «*Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδέ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. ὅτι τά βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καί ἐπεστήριξας ἐπ᾽ ἐμέ τήν χεῖρά σου*»[72]. Ὅταν ἡ ἀσθένεια πλήττει τούς δικαίους, ὅπως τόν Ἰώβ ἤ τόν Τωβία, ἀποτελεῖ μία δοκιμασία τῆς θείας προνοίας πού ἀποσκοπεῖ στήν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς τους, ἤτοι τό κατ᾽ ἐξοχήν φάρμακο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ γιά νά φέρει τόν ἄνθρωπο κοντά του καί νά αὐξήσει τήν ἀρετή του[73]. Στήν περίπτωση τοῦ Δικαίου πού ὑποφέρει ἰδιαίτερα, τοῦ Δούλου τοῦ Γιαχβέ, ἡ ἀσθένεια παίρνει τὴ σημασία τῆς ἐξιλεώσεως γιά τά ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά στόν προφήτη Ἠσαΐα: «*οὗτος τάς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καί περί ἡμῶν ὀδυνᾶται, καί ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ καί ἐν πληγῇ ὑπό Θεοῦ καὶ ἐν κακώσει*»[74].

Εἶναι λοιπόν προφανές, ὅτι στήν Παλαιά Διαθήκη ὁ ὅρος «*ἀσθένεια*» ἔλαβε ποικίλες σημασίες πέρα ἀπό τήν ἔννοια τῆς σωματικῆς ἤ ψυχικῆς ἀσθενείας. Οἱ βιβλικοί συγγραφεῖς χρησιμοποίησαν κυρίως λέξεις, ὅπως: «*νόσος*», «*ἀρρώστια*» καί «*πληγή*» σέ συνδυασμό μέ ὁρισμένους ἰατρικούς ὅρους γιά νά περιγράψουν τίς σωματικές καί ψυχικές ἀσθένειες πού ταλαιπωρούσαν τούς ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀπό τήν ἄρχή τοῦ κόσμου μέχρι τήν ἐπανάσταση τῶν Μακκαβαίων (167π.Χ.-142π.Χ.), ἤτοι στήν περιοχή πού ὁριοθετεῖται ἀπό τό βιβλικό κείμενο. Ἐπιπλέον, πολλά παλαιοδιαθηκικά χωρία ἀναφέρονται στήν ἰατρική περίθαλψη, ἤτοι στήν χρήση ἁπλῶν φαρμάκων[75], ἐνῶ ἡ Σοφία Σειράχ ἐπαινεῖ ἰδιαιτέρως τό ἰατρικό ἐπάγγελμα[76]. Αὐτό πού ἀπορρίπτει ἡ Παλαιά Διαθήκη, δέν εἶναι ἄλλο, ἀπό τήν μαγεία, σέ σχέση μέ τή λατρεία τῶν εἰδώλων πού μολύνουν τήν ἰατρική.

Β) Ἡ ἔννοια τῆς «ἀσθενείας» στήν Καινή Διαθήκη

Στήν *Καινή Διαθήκη*, ἡ αἰτιολογική σχέση μεταξύ *ἀσθενείας* καί *ἁμαρτίας* ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τόν Ἴδιο τόν Κύριο, ὅταν παρουσιάζει τήν σωματική ἴαση ὡς

---

[72] ΨΑΛΜ. λζ', 2-3.
[73] ΙΩΒ ιστ', 1-22.
[74] ΗΣ. νγ' (53), 4.
[75] ΗΣ. α',6· ΙΕΡ. η', 22· ΣΟΛ. ζ', 20.
[76] ΣΕΙΡ. λη'(38), 1-8· 12 ἑξ.

τό ὁρατό σημεῖο φανερώσεως τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Στό πλαίσιο αὐτό, ὁ Κύριος θεραπεύει τόν παραλυτικό τῆς Καπερναούμ, ἀφοῦ ὅμως πρώτα ἐξαγγέλει τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του, λέγοντας: «*τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, Ἔγειρε καί περιπάτει; ἵνα δέ εἰδῆτε ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν ἔχει ἐπί τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἶπεν τῷ παραλελυμένῳ, Σοί λέγω, ἔγειρε καί ἆρας τό κλινίδιόν σου πορεύου εἰς τόν οἶκόν σου*»[77].

Πράγματι, ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ δείχνει μία ἄλλη στροφή καί μία ἄλλη πρακτική στήν θεώρηση τῆς ἀσθενείας. Ὁ Κύριος ἀνταποκρίνεται ἄμεσα στούς ἀσθενεῖς. Τούς σπλαχνίζεται[78] καί τούς θεραπεύει. Συγκινεῖται βαθύτατα μέ ὅσους πονοῦν καί αἰσθάνεται ἀλληλέγγυος ὅταν ἀντικρύζει τήν ἀνθρωπίνη δυστυχία. Ὁ Κύριός μας θεωρεῖ τήν ἀσθένεια ὡς ἕνα κακό πού βλάπτει τόν κόσμο, ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτίας καί ὡς ἕνα σημάδι τῆς δυνάμεως τοῦ διαβόλου πάνω στούς ἀνθρώπους[79]. Διακρίνει ὅμως ἄμεσα τήν φυσική ἀσθενεία ἀπό τόν δαιμονισμό: «*ἐξέβαλεν τά πνεύματα λόγῳ καὶ πάντας τούς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν*»[80].

Στό πλαίσιο αὐτό, ὁ Ἰησοῦς ἐπισημαίνει καί τήν προσωπική ἠθική εὐθύνη τοῦ κάθε ἀνθρώπου γιά τήν πρόκληση τῆς ἀσθενείας ὡς συνέπειας συγκεκριμένων ἁμαρτωλῶν ἐνεργειῶν. Παρατηρεῖ λοιπόν τόν παραλυτικό τῆς Βηθεσδά, λέγοντας: «*Ἴδε ὑγιής γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μή χεῖρόν σοί τι γένηται*»[81]. Ἐπιπλέον, ἡ ἀσθένεια παρουσιάζεται ἀπό τόν Κύριο καί ὡς ἀφορμή γιά νά φανερωθεῖ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ (*βλ. παράδειγμα τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ*). Στήν ἐρώτηση μάλιστα τῶν μαθητῶν του, πού ἀπηχεῖ τίς λαϊκές ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σχετικά μέ τήν αἰτία τῆς ἀσθενείας τοῦ τυφλοῦ, ἤτοι: «*τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλός γεννηθῇ;*», ὁ Κύριος ἀπαντᾶ: «*οὔτε οὗτος ἥμαρτεν οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἵνα φανερωθῇ τά ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν*

---

[77] Λκ. ε΄, 23-24.

[78] Μτ. κ΄, 34: «*σπλαγχνισθείς δέ ὁ Ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καί εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ*».

[79] Λκ. ιγ΄, 16: «*ταύτην δέ, θυγατέρα Ἀβραάμ οὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδού δέκα καί ὀκτώ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπό τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου*».

[80] Μτ. η΄, 16.

[81] Ιω. ε΄, 14.

αὐτῷ»[82]. Ἔτσι, μπροστά σ᾽ ὅλους τούς ἀσθενεῖς πού ἐκφράζουν τήν ἐμπιστοσύνη τους στόν Κύριο, ὁ Ἰησοῦς διατυπώνει μόνο μία ἀπαίτηση, ἤτοι νά πιστέψουν, διότι ὅλα εἶναι δυνατά χάρη στή βαθειά πίστη. Ἡ πίστη στόν Χριστό προϋποθέτει τήν πίστη τους στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί αὐτή ἡ πίστη εἶναι πού σώζει. Ὁ Ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς λέγει χαρακτηριστικά: «*ἡ πίστις σου σέσωκέν σε*»[83].

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, τήν παλαιοδιαθική ἀντίληψη περί τῆς σχέσεως ἁμαρτίας καί ἀσθενείας ἐμβαθύνει θεολογικά ὑπό τό φῶς πλέον τῆς καινοδιαθηκικῆς ἀποκαλύψεως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος σέ διάφορα σημεῖα τῶν ἐπιστολῶν του, κυρίως ὅμως στά κεφάλαια 5-7 τῆς πρός Ρωμαίους ἐπιστολῆς του. Γιά τόν Ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν Παῦλο ἡ ἀσθένεια καί ἡ φθορά δέν προήλθαν ἀπό τόν Δημιουργό Θεό, ἀλλά ἐπικράτησαν στό ἀνθρώπινο γένος ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία θεμελιώθηκε πάνω στήν παράβαση τοῦ Ἀδάμ: «*ὥσπερ δι᾽ ἑνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τόν κόσμον εἰσῆλθε καί διά τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καί οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον*»[84]. Ἑρμηνεύοντας τόν ἀποστολικό αὐτό λόγο ὁ Μέγας Ἀθανάσιος παρατηρεῖ: «*εἰ γάρ καί ὁ Ἀδάμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντός τοῦ γένους*»[85].

Γιά τόν Ἀπόστολο Παῦλο ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ καθολικό φαινόμενο τόσο σέ ὁριζόντια, ὅσο καί σέ κατακόρυφη διάσταση. Σέ ὁριζόντια διάσταση ἡ ἁμαρτία ἀφορᾶ σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἀφοῦ: «*πάντες ἥμαρτον καί ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*»[86], ἐνῶ σέ κατακόρυφη διάσταση νοεῖται ὅτι ἔχει εἰσέλθει βαθιά στό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου σέ βαθμό τέτοιο, ὥστε λειτουργεῖ ὡς δεύτερη κινητήρια δύναμη, πού καθορίζει τίς ἐπιλογές του: «*βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καί αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ταλαίπωρος ἐγώ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;*»[87].

---

[82] Ιω. θ', 2-3.
[83] Μτ. 9, 22· 15, 28. Μκ. 10, 52
[84] Ρωμ. ε', 12.
[85] Αθανασιου Αρχιεπισκοπου Αλεξανδρειας, *Λόγοι κατά Ἀρειανῶν*, PG26, 249.
[86] Ρωμ. γ', 23.
[87] Ρωμ. ζ', 23-24.

Ὡστόσο, τόσο ἡ ἁμαρτία, ὅσο καί ἡ ἀσθένεια, ὡς συνέπεια αυτῆς, καταργήθηκαν, κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο, μέσῳ τῆς Σταυρώσεως καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας. Ἔτσι, ὁ χαρακτήρας τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν αὐτῶν ἐξαρτάται ἀποκλειστικά καί μόνο ὅμως ἀπό τήν μετοχή τοῦ κάθε ἀνθρώπου στό ἕνα καί μοναδικό αἰώνιο, ἱστορικό, σταυρωθέν, ἀναστάν καί ἀναληφθέν σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: «*εἰ γάρ τῷ τοῦ ἑνός παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διά τοῦ ἑνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τήν περισσείαν τῆς χάριτος καί τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διά τοῦ ἑνός Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα οὖν ὡς δι᾽ ἑνός παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καί δι᾽ ἑνός δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς*»[88].

Γιά τόν Ἀπόστολο Παῦλο, ἡ ἀσθένεια θεωρεῖται ἐπιβλαβής καί ἀρνητική γιά τό ἀνθρώπινο σῶμα, σέ ἀντίθεση βεβαίως μέ τήν ὑγεία, πού εἶναι πάντοτε ἐπιθυμητή καί βεβαίως ὠφέλιμη. Ὁ ἴδιος δέν δίστασε μάλιστα νά χρησιμοποιήσει στήν διδασκαλία του παραδείγματα ἀσθενικῶν ἀνθρώπων, προβάλλοντας τούς ἰδίους τούς Ἀποστόλους, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν ἀσκητικά, μέ πολλές στερήσεις και κακουχίες: «*Ἡμεῖς ἀσθενεῖς… Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καί πεινῶμεν καί διψῶμεν καί γυμνητεύομεν καί κολαφιζόμεθα καί ἀστατοῦμεν καί κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί*»[89].

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὡστόσο, ἀντιμετώπιζε τήν ἀσθένεια μέ ἕναν τρόπο ἐντελῶς διαφορετικό σέ σχέση μέ τόν τρόπο πού τήν ἐκλαμβάνει σήμερα ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Μολονότι γιά τόν σύγχρονο κοσμικό ἄνθρωπο ἡ σωματική ἀσθένεια προκαλεῖ ἐναγώνια συναισθήματα ἄγχους, πανικοῦ καί ἀνασφάλειας, γιά τόν Ἀπόστολο Παῦλο, ἡ σωματική ἀσθένεια ἀποτελεῖ μέσο πνευματικῆς τελειώσεως, ἀφοῦ γιά τόν ἴδιο ἡ πνευματική δύναμη τελειοποιεῖται μέσῳ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας. Ὁ ἴδιος γράφει στην Β΄ πρός Κορινθίους ἐπιστολή του: «*ἡ γάρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*»[90] καί «*ὅταν γάρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι*»[91]. Ἔτσι, ἡ ἀσθένεια ἀποτελοῦσε γιά τόν Παῦλο

[88] Ρωμ. ε΄, 17-18.
[89] Α’ Κορ. δ΄, 10-12.
[90] Β’ Κορ. ιβ΄, 9.
[91] Β’ Κορ. ιβ΄, 10.

καύχημα καί ὁ ἴδιος τήν ἀποδεχόταν μέ εὐχαρίστηση γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ[92]: «*ὑπέρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι, ὑπέρ δέ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι εἰ μή ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου*». Ὑπό την ἔννοια αὐτή, συνιστᾶ πρός ἐμᾶς νά ἀντιμετωπίζουμε τίς ἀσθένειες ὄχι μέ φόβο καί ἀπογοήτευση, ἀλλά κυρίως μέ ταπείνωση, ὡς παιδαγωγία Θεοῦ καί δοκιμασία: «*ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι*»[93].

Ὡστόσο, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφερόταν ὄχι μόνο γιά τούς σωματικά ἀσθενεῖς ἀνθρώπους, ἀλλά καί γιά τούς ἀσθενεῖς στήν πίστη. Σέ αὐτούς ἀπευθυνόταν μέ ἰδιαίτερη ἀγάπη, παροτρύνοντας μάλιστα τούς δυνατούς νά μήν τούς περιφρονοῦν, ἀλλά συνεχῶς νά τούς στηρίζουν καί νά τούς ἐνισχύουν: «*τά ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν*»[94]. Ὁ Μέγας Ἀπόστολος θεωροῦσε σημαντική ὑποχρέωση τήν συμπάθεια καί τήν βοήθεια πρός τούς ἀσθενεῖς στήν πίστη, τονίζοντας χαρακτηριστικά: «*τίς ἀσθενεῖ καί οὐκ ἀσθενῶ;*»[95]. Ἀντιθέτως, χαρακτηρίζει ὡς *ὑγεία* τήν τήρηση τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν, διδάσκοντας τούς ἀνθρώπους νά εἶναι ὑγιεῖς στήν πίστη, στήν ἀγάπη καί στήν ὑπομονή[96]. Ἐνδεικτική, ὡστόσο, στόν σεβασμό πού ἔδειχνε ὁ Παῦλος πρός τήν ὑγεία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἶναι καί ἡ ἀξία πού ὁ ἴδιος ἀναγνώριζε στήν ἰατρική τέχνη, ἀποκαλύπτοντας μάλιστα καί τόν προσωπικό του ἰατρό, τόν Ἀπόστολο καί Εὐαγγελιστή Λουκᾶ.

Γ) Ἄνθρωπος: σῶμα καί ψυχή

Εἶναι προφανές ὅτι, τό Εὐαγγέλιο, δέν ἀσχολεῖται μόνο μέ τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί μέ τήν ὑγεία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἡ Ἐκκλησία μας ἄλλωστε, βλέπει τόν ἄνθρωπο στήν ὁλότητά του, ἤτοι ὡς δημιούργημα δισύνθετο ἀπό πνεῦμα καί ψυχή. «*Ἄνθρωπος*» γιά τήν Ἐκκλησία δέν εἶναι μόνο ψυχή, οὔτε μόνο σῶμα. Εἶναι σῶμα καί ψυχή. Τό βιβλίο τῆς Γενέσεως μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε ἀπό τόν Θεό τό πνευματικό του στοιχεῖο, ἤτοι τήν «*πνοή*» τοῦ Θεοῦ[97], συγχρόνως ὅμως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει ὅτι τό

[92] Β' ΚΟΡ. ιβ', 10.
[93] Β' ΚΟΡ. ιβ', 7.
[94] ΡΩΜ. ιε', 1.
[95] Β' ΚΟΡ. ια', 29.
[96] ΤΙΤ., β',2.
[97] ΓΕΝ. β', 7.

ἀνθρώπινο σῶμα εἶναι «*ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*»[98]. Γιά τόν λόγο αὐτό, ἡ φροντίδα τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ἀποτελεῖ καθῆκον καί ἱερό μέλημα κάθε Χριστιανοῦ. Ἄλλωστε, κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου μας καί κατά τήν Τελική Κρίση ἅπαντες θά κριθοῦμε μέ τό ἀναστημένο σῶμα μας. Γράφει σχετικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «*τούς γάρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριτοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τά διά τοῦ σώματος πρός ἅ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν εἴτε κακόν*»[99].

Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, κανείς χριστιανός δέν ἔχει δικαίωμα νά ἀμελεῖ γιά τήν ὑγεία τοῦ σώματός του, οὔτε βεβαίως νά μειώνει ἤ καί νά προσβάλλει τήν ἰατρική γνώση καί ἐπιστήμη. Γι' αὐτό, μᾶς διδάσκει ἡ Γραφή: «*Τίμα ἰατρόν πρός τάς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ, καί γάρ αὐτόν ἔκτισε Κύριος· παρά γάρ Ὑψίστου ἐστίν ἴασις, καί παρά βασιλέως λήψεται δόμα. ἐπιστήμη ἰατροῦ ἀννψώσει κεφαλήν αὐτοῦ, καί ἔναντι μεγιστάνων θαυμασθήσεται. Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα, καί ἀνήρ φρόνιμος οὐ προσοχθιεῖ αὐτοῖς. οὐκ ἀπό ξύλου ἐγλυκάνθη ὕδωρ εἰς τό γνωσθῆναι τήν ἰσχύν αὐτοῦ; καί αὐτός ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ*»[100].

Τό ἀνθρώπινο λοιπόν σῶμα εἶναι ἱερό. Εἶναι ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἀποτελεῖ δῶρο Θεοῦ. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Σαρκωμένος Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ τό προσέλαβε, τό μεταμόρφωσε, τό ἁγίασε καί μέ αὐτό ἀναλήφθηκε «*ἐν δόξῃ*» στούς οὐρανούς. Δέχθηκε ὁ Ἴδιος νά θυσιασθεῖ γιά νά μᾶς λυτρώσει ἀπό τόν θάνατο καί ἀπό τήν ἁμαρτία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Σύμφωνα δέ μέ τόν προφήτη Ἠσαΐα: «*τάς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καί τάς νόσους ἐβάστασεν*»[101].

Δ) Ἡ ἀναπτυχθεῖσα προβληματική περί τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό καί δεδομένου ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ὄχι μόνο ἀπό σῶμα, ἀλλά καί ἀπό ψυχή, ἡ Ἐκκλησία φρόντισε νά διαφυλάξει τόν πιστό λαό ἀπό τήν εὐρύτερη προβληματική ἤ μᾶλλον κατάφωρη *πολεμική* πού ἀναπτύχθηκε σέ ὅλο τό διάστημα τῆς πανδημίας σχετικά μέ τό κατεξοχήν

[98] Α' Κορ. στ', 19: «*τό σῶμα ὑμῶν ναός τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν*».
[99] Β' Κορ. ε', 10.
[100] Σοφ. Σειρ. λη', 1-6.
[101] Μτ. η', 17.

φάρμακο ψυχῆς, ἤτοι τό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Πράγματι, ἡ Ἐκκλησία ὄχι μόνο δέν κάμφθηκε ἀπό τήν σύγχρονη λογική τῆς ἀσεβοῦς ἀμφισβητήσεως τόσο περί τῆς θείας Μεταλήψεως, ὡς Σώματος καί Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὅσο καί τοῦ τρόπου μεταδόσεως αὐτῆς, καθώς δέ καί ἀπό τίς σκανδαλώδεις συζητήσεις περί ἀναποδείκτου μεταδοτικότητος ἀσθενειῶν μέσῳ τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀλλά φρόντισε, ἀπό τήν πρώτη κιόλας στιγμή τῆς ἐμφανίσεως τῆς παρούσης κρίσεως (*βλ. τό ἀπό 9.3.2020 Ἀνακοινωθέν τῆς Δ.Ι.Σ.*), νά ὑπεραμυνθεῖ τοῦ ὀντολογικοῦ μυστηριακοῦ αὐτῆς κέντρου. Ἔτσι, προέβαλε αὐτό ὡς τό κατεξοχήν «*φάρμακον ἀθανασίας*», τό ὁποῖο σέ ὅσους μεταλαμβάνουν ἀξίως καί μετά φόβου Θεοῦ, γίνεται, σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό «*εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καί εἰς ζωήν αἰώνιον καί εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καί σώματος*»[102], φροντίζοντας συνάμα νά προφυλάξει τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἀνιλεῆ, ἀσεβῆ, ἐσκεμμένο, προκλητικό καί ἐπαχθές πόλεμο παραπληροφορήσεως (*fake news*) πού ἀναπτύχθηκε περί τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τόσο μέσα ἀπό τά δελτία εἰδήσεων τῆς ἑλληνικῆς τηλεοράσεως, ὅσο καί ἀπό τά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης (*social media*).

Ἔτσι, ἀπό τήν πρώτη κιόλας στιγμή, ἡ Ἐκκλησία διακήρυξε ὅτι, τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ πού κοινωνοῦμε εἶναι Αὐτός ὁ Ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ Κύριος μας καί ὁ Θεός μας, καί ὁ Χριστός εἶναι ἡ πηγή τῆς ζωῆς καί τῆς ἀθανασίας, ἡ ὑγεία καί ὄχι ἡ ἀσθένεια. Ὁ Χριστός μας οὔτε μολύνεται, οὔτε μολύνει, παρά μόνο ἁγιάζει, χαριτώνει καί μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο γιατί εἶναι ἡ Ἀλήθεια, ἡ Ζωή καί ἡ Ἀνάσταση. Μολονότι ἡ Ἐκκλησία μας δέν κάμφθηκε ἀπό τίς ἀσεβεῖς αὐτές καί σκανδαλώδεις ἀπόψεις, ἐντούτοις πληγώθηκε ἡ καρδιά της. Προβληματίσθηκε ἀπό τήν εὐρύτερη μυστηριακή ἄγνοια καί τραυματίσθηκε ἡ ἐκκλησιολογική της εὐαισθησία, ὅταν ἀκούει βαπτισμένα μέλη της νά ἀμφισβητοῦν τόν ὀντολογικό της πυρήνα καί τό «*εἶναι*» της, πού εἶναι τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Βεβαίως, αὐτό πού ὀφείλει περισσότερο νά προβληματίσει ὅλους μας εἶναι ὄχι μόνο οἱ προσωπικές καί ἀκατήχητες ἀπόψεις ἰατρῶν ἐπιστημόνων, δημοσιογράφων ἤ καί πολιτικῶν, οἱ ὁποῖοι πόρρω ἀπέχουν τῆς μυστηριακῆς

[102] ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, *Περί τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως*, Δ΄, PG94, 1148A.

χάριτος καί ἐμπειρίας, ἀλλά κυρίως ἡ θεολογική καί ἐκκλησιολογική ἄγνοια τόσο περί τῆς οὐσίας τοῦ θεοσύστατου αὐτοῦ Μυστηρίου, ὅσο καί τοῦ τρόπου μεταδόσεως αὐτοῦ ἀπό δήθεν θεολόγους καί θεολογοῦντες, ἀκόμη δέ καί ἀκαδημαϊκούς καθώς καί κληρικούς μας, πού στοχάσθηκαν μέ τήν λογική, τήν φαντασία ἤ καί τό συμφέρον τους πάνω σέ αὐτό τό μέγα Μυστήριο. Ἡ ἐμφανής ἔλλειψη ἐκκλησιολογίας καί ἡ ἐσφαλμένη κατανόηση τῆς συνοδικότητος ἀποτελοῦν δυστυχῶς γνωρίσματα πού χαρακτηρίζουν μεγάλη μερίδα τοῦ ἱεροῦ μας κλήρου καί εὐνοοῦν τήν ἐμφάνιση φονταμενταλιστικῶν τάσεων, καλλιεργοῦν τήν ἀνυπακοή καί ὁδηγοῦν στήν ἐσωστρέφεια καί στόν ἀπομονωτισμό.

Ἀναμφίβολα, ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ δέν ἀποτελεῖ τιμωρία τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός μας δέν εἶναι τιμωρός, ἀλλά Θεός ἐλέους, οἰκτιρμῶν[103] καί ἄφατης φιλανθρωπίας. Ποιός ὅμως ἀλήθεια δύναται νά ἑρμηνεύσει τό πανάγιο θέλημά Του; Ὁ Θεός μᾶς χάρισε νοῦ, μᾶς χάρισε τό λογικό καί τό αὐτοξούσιο. Μᾶς χάρισε ὅμως καί τό ὑπερπολύτιμο ἀγαθό τῆς ἐλευθερίας. Τῆς ὄντως ἐλευθερίας, αὐτῆς πού πηγάζει ἀπό τήν ὄντως Ζωή, ἤτοι ἀπό τον Ἴδιο τόν Κύριό μας καί μέ τήν ὁποία μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά ἀντιστέκεται στίς πονηρές ἐπιβουλές καί νά συμβάλλει ἀποφασιστικά στήν πραγμάτωση τοῦ προορισμοῦ του, ἤτοι τῆς ὁμοίωσεώς του μέ τόν Θεό.

Ὡστόσο, ἡ κακή χρήση τῆς ἐλευθερίας, ὁδήγησε τό ανθρώπινο γένος σ' αὐτή τήν τραγική κατάσταση. Μέ τήν ἀλαζονεία, τήν ἔπαρση, τόν ἐγωισμό, τήν καταστροφική διάθεση καί τίς ἐγωκεντρικές ἐπιλογές, ὁδηγηθήκαμε μακριά ἀπό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, οἱ δοκιμασίες πού βιώνουμε στίς ἡμέρες μας δέν εἶναι παρά τά σημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ἀποστασίας ἀπό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τά παράγωγα τῆς ἀνομίας καί τῆς ἁμαρτίας πού ἐνεργεῖται στόν κόσμο καί πού γνωρίζει τεράστια ἔνταση στήν ἐποχή μας, φέρνοντάς μας ἀντιμέτωπους μέ μία ὁδυνηρή πραγματικότητα. Λέγει χαρακτηριστικά ὁ Μέγας Βασίλειος: «*Διά ταῦτα νόσοι πόλεων καί ἐθνῶν, ἀέρων αὐχμοί καί ἀφορίαι γῆς καί αἱ κατά τόν βίον ἑκάστῳ τραχύτεραι περιπτώσεις τῆς κακίας τήν αὔξησιν περικόπτουσαι. Ὥστε τά*

[103] Λκ, στ', 36.

τοιαῦτα κακά παρά Θεοῦ γίνεται, τῶν ἀληθινῶν κακῶν τήν γένεσιν ἐξαιροῦντα… Ἀναιρεῖ τοίνυν τό κακόν ὁ Θεός, οὐχί δέ τό κακόν ἐκ τοῦ Θεοῦ»[104].

Συνεπῶς, ὁ κορωνοϊός καί γενικότερα οἱ ἀσθένειες ἀποτελοῦν λυτρωτική δοκιμασία γιά τόν ἄνθρωπο. Δέν ἀποτελοῦν τιμωρία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός ἐπιτρέπει νά μᾶς βρίσκουν οἱ ἀσθένειες ὄχι γιά νά μᾶς τιμωρεῖ καί νά μᾶς βασανίζει, ἀλλά γιά νά ἐξαγνιζόμασθε μέσῳ αὐτῶν, ἀσκούντες κυρίως την ἀρετή τῆς ὑπομονῆς καί τῆς καρτερίας καί βοηθούμενοι στό νά ἀποσποῦμε τήν καρδιά μας ἀπό τά φθαρτά ἀγαθά τοῦ κόσμου τούτου[105].

3. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

Εἶναι λογικό, ὅτι ὁ φόβος γιά κάθετι ἄγνωστο ἤ πρωτόγνωρο νά δημιουργεῖ συχνά ἀντιδράσεις, ἀρνήσεις ἤ καί καχυποψίες μέ συνέπεια, πολλές φορές, νά ἀκούγονται φωνές πού προκαλοῦν σύγχυση, ἔνταση καί διαχωρισμό, γεγονός τό ὁποῖο βεβαίως ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τά λόγια τοῦ Κυρίου μας, κατά τήν Ἀρχιερατική Του Προσευχή: «*ἵνα πάντες ἕν ὦσιν*»[106]. Ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἀνασφαλής καί ἀδύναμος μπροστά στίς φυσικές καταστροφές. Μένει ἐκστατικός σέ ὁτιδήποτε δέν δύναται ἄμεσα νά ἀντιμετωπίσει καί ἔτσι διακατέχεται ἀπό ἔντονο σκεπτικισμό καί ἀμφιβολία τόσο γιά τίς ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, ὅσο βεβαίως καί γιά τίς κυβερνητικές ἀποφάσεις. Φοβάται τήν ἀσθένεια, τρέμει τόν θάνατο πού μπορεῖ νά προκαλέσει μία πανδημία καί ὡς ἀντίδραση στρέφεται πρός τόν Θεό καί τή θρησκεία ἐν γένει, ἀναζητώντας ἀπαντήσεις στά ἀνθρώπινα καί ὑπαρξιακά ἀδιέξοδά του.

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ συνοδεύθηκε ἀπό τήν ἐμφάνιση ἐπιβλαβῶν ἤ παραπλανητικῶν θεωριῶν συνωμοσίας[107], οἱ ὁποῖες

---

[104] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG31, 337C.

[105] ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΥ. : «ἀσθένεια», *ΘΗΕ* 3, Ἀθήνα, 1963, 361-365.

[106] Ιω., ιζ', 21.

[107] Σύμφωνα μέ τόν πιό διαδεδομένο ὁρισμό, ἡ θεωρία συνωμοσίας ἔγκειται στήν ἑρμηνεία διαφόρων γεγονότων μέ βάση τά κίνητρα μιᾶς μικρῆς ὁμάδος ἀτόμων πού ὑποτίθεται πώς δρᾶ μέ μυστικότητα πρός ἴδιον ὄφελος καί ἀντίθετα πρός τό δημόσιο συμφέρον (Βλ. USCINSKI, J.E., KLOFSTAD, C., ATKINSON, M.D., *What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions*, στό Political Research Quarterly, vol. 69, is. 1, 2016, σ. 58). Ἐπιπλέον, σύμφωνα μέ τον ὁρισμό πού δίνει ἡ Εὐρωπαϊκή Ἐπιτροπή εἶναι ἡ πεποίθηση ὅτι ὁρισμένα γεγονότα ἤ καταστάσεις ἀποτελοῦν ἀντικείμενο μυστικοῦ καί

βρῆκαν καί συνεχίζουν νά βρίσκουν πρόσφορο ἔδαφος γιά τήν ἐξάπλωσή τους στό διαδίκτυο καί κυρίως στά ἡλεκτρονικά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ τό *Twitter*, τό ὁποῖο, σχετικά πρόσφατα, προέβη στήν ἀπενεργοποίηση 170.000 προσωπικῶν λογαριασμῶν, οἱ ὁποῖοι συνδέονται μέ τήν διάδοση ψευδῶν εἰδήσεων γύρω ἀπό τόν νέο κορωνοϊό καί τήν προπαγάνδα ὑπέρ τῆς κινεζικής κυβερνήσεως[108].

Θεωρίες συνωμοσίας ἐμφανίζονταν πάντοτε καί μέ ἰδιαίτερα μάλιστα συστηματικό τρόπο, ἰδιαίτερα κατά τήν διάρκεια ἐπιδημιῶν. Αὐτό φαίνεται ἀπό τά πρόσφατα παραδείγματα μέ τούς ἰούς *HIV*[109] *A/H1N1*[110], *Ebola*[111], *Zika*[112], Covid-19[113], ἔχοντας ὡς κοινό παρανομαστή τήν παραδοχή ὅτι ὁ ἐκάστοτε ἰός ἔχει δημιουργηθεῖ σέ κάποιο ἐργαστήριο μέ σκοπό τήν ἐξόντωση κάποιας πληθυσμιακῆς ὁμάδος ἤ χώρας, ἤ ἀκόμη καί τήν αὔξηση τῶν κερδῶν μεγάλων φαρμακευτικῶν ἑταιριῶν.

Οἱ θεωρίες συνωμοσίας ὑποθέτουν ὅτι τίποτα δέν συμβαίνει τυχαία, ὅτι τίποτα δέν εἶναι ὅπως φαίνεται καί ὅτι ὅλα συνδέονται μεταξύ τους κατά κάποιον ἐντυπωσιακό τρόπο. Μέ ἄλλα λόγια, ἰσχυρίζονται ὅτι μία ὁμάδα κακόβουλων δρώντων, ἤτοι οἱ συνωμότες, ἐνορχηστρώνουν κρυφά ὅλα ὅσα συμβαίνουν. Συνήθως, παρουσιάζουν τούς φανταστικούς συνωμότες ὡς ἐχθρούς τοῦ λαοῦ. Ἔτσι, οἱ θεωρίες συνωμοσίας διχοτομοῦν αὐστηρά καί ἐπικίνδυνα τόν κόσμο σέ «*καλό*» καί «*κακό*», σέ «*ἐμᾶς*» ἐναντίον «*ἐκείνων*», δίχως νά ἀφήνουν

παρασκηνιακοῦ χειρισμοῦ ἀπό ἰσχυρές δυνάμεις μέ κακή πρόθεση (Βλ. ἐπίσημο ἱστότοπο Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_el#-).

[108] CONGER K. *Twitter deletes accounts linked to Chinese misinformation efforts*. The New York Times, 12. 06.2020, Section B, σ. 4.

[109] GOERTZEL T. (1994). *Belief in conspiracy theories*, στό Political Psychology, vol. 15, no 4, December 1994, σ. 731–742.

[110] SETBON M., RAUDE, J. (2010). *Factors in vaccination intention against the pandemic influenza A/H1N1*, στό European Journal of Public Health, vol. 20, is. 5, October 2010, σ. 490-494.

[111] EARNSHAW V.A., BOGART L.M., KLOMPAS M., KATZ I.T., *Medical mistrust in the context of Ebola: Implications for intended care-seeking and quarantine policy support in the United States*, στό Journal of Health Psychology, vol. 24, is. 2, 2019, σ. 219–228.

[112] KLOFSTAD C.A., USCINSKI J.E., CONNOLLY J.M., WEST J.P., *What drives people to believe in Zika conspiracy theories?* στό Palgrave Communications, 5 (1), 2019, σ. 1-8.

[113] USCINSKI J.E., ENDERS A.M., KLOFSTAD C., SEELIG M., FUNCHION J., EVERETT C., WUCHTY S., PREMARATNE K., MURTHI M., *Why do people believe COVID-19 conspiracy theories?*, στό Harvard Kennedy School Misinformation Review, 1 (3), 2020.

περιθώρια ἀμφισβητήσεως ἤ ὑπάρξεως πολυπλοκότητος. Κυρίως ἰσχυρίζονται ὅτι πρέπει νά κοιτάξει κανείς κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια γιά νά καταφέρει νά ἐντοπίσει τίς ἐνέργειες καί τίς προθέσεις τῶν συνωμοτῶν, οἱ ὁποῖοι καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες γιά νά ἀποκρύψουν τούς κακόβουλους σκοπούς τους[114].

Ἐκφράζεται ἡ ἄποψη ὅτι ὑπάρχουν διάφορες ὁμάδες, σπεῖρες ἤ καί κυβερνήσεις πού συνωμοτοῦν σέ βάρος τῶν ἁπλῶν πολιτῶν σέ θέματα ὑγείας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀπό τήν ἐποχή τοῦ ψυχροῦ πολέμου στίς ΗΠΑ εἶναι ἡ θεωρία πώς ἡ φθορίωση τοῦ νεροῦ εἶναι μία πλεκτάνη τῶν κομμουνιστῶν πού ἀποσκοπεῖ στήν ὑπονόμευση τῆς δημόσιας ὑγείας, ἐνῶ, σύμφωνα μέ μία νεώτερη θεωρία, τά ἴχνη συμπυκνώσεως τῶν ἀεροπλάνων ἀποτελοῦν σοβαρές ἐνδείξεις γιά τό ὅτι πραγματοποιοῦνται ἀεροψεκασμοί στό πλαίσιο κάποιου μυστικοῦ σχεδίου. Ἐπιπλέον, μία εὐρύτερη, ἀλλά καί ἰδιαίτερα διαδεδομένη θεωρία συνωμοσίας ἀποτελεῖ ἡ πεποίθηση πώς ἡ θεραπεία γιά τόν καρκίνο ἔχει ἤδη ἀνακαλυφθεῖ, ἀλλά ἐξαιτίας τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ τῆς γῆς, κρατεῖται κρυφή ἀπό τόν ἁπλό λαό[115].

Ἀναμφίβολα, οἱ διαδεδομένες αὐτές ἀντιλήψεις ἔχουν ἁπτά ἀποτελέσματα τόσο στή δημόσια ὑγεία, ὅσο καί στήν πολιτική ζωή μιᾶς χώρας. Γιά τήν ἀκρίβεια μποροῦν νά καταστρέψουν μία κοινωνία μέ πολλούς τρόπους[116]. Προσφάτως μάλιστα ἔχουν ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐρωτήσεων καί στή Βουλή τῶν Ἑλλήνων. Γιατί ὅμως οἱ ἀνθρωποι ἀρέσκονται νά πιστεύουν σέ θεωρίες συνωμοσίας; Ἔχει διαπιστωθεῖ ὅτι χαρακτηριστικό τῶν θεωριῶν συνωμοσίας εἶναι ὅτι καθίστανται ἰδιαίτερα ἑλκυστικές, διότι ἐκπληρώνουν σημαντικές λειτουργίες γιά τήν προσωπική, κοινωνική καί πολιτική ταυτότητα ἐκείνων πού πιστεύουν σέ αὐτές. Πιό συγκεκριμένα, οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν σέ

---

[114] Βλ. COMPACT (Συγκριτική Ἀνάλυση Θεωριῶν Συνωμοσίας), *Ὁδηγός Θεωριῶν Συνωμοσίας*, Μτφ. Βέρα Τίκα, Μάρτιος 2020: https://conspiracytheories.eu/_wpx/wp-content/uploads/2021/01/COMPACT_Guide_Greek-1.pdf.

[115] ΓΕΜΕΝΗΣ Κ., *Ποιοι πιστεύουν στις θεωρίες συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό*; στό The Greek Review of Social Research, 2020, 154.

[116] LEWANDOWSKY St., COOK. J., *The Conspiracy Handbook (Ἐγχειρίδιο της Συνομωσίας-Μετάφραση)*, Μάρτιος 2020: http://sks.to/conspiracy.

θεωρίες συνωμοσίας λόγῳ[117]: *Φίλαυτων αἰσθημάτων, αἰσθημάτων ἀδυναμίας, ἀδυναμίας ἐξηγήσεως ἀπίθανων γεγονότων, ἐμφανίσεως ἀπειλῶν, ἐπιθυμίας μεταθέσεως εὐθυνῶν, ἀλλά* καί *λόγῳ ἀμφισβητήσεως τῆς κοινότυπης πολιτικῆς.*

Ἀναμφίβολα, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, σημαντικό ρόλο στήν διασπορά θεωριῶν συνωμοσίας παίζουν τά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης, ἀφοῦ ἔχουν δημιουργήσει ἕναν κόσμο στόν ὁποῖο κάθε ἄτομο μπορεῖ δυνητικά νά προσεγγίσει ὅσους περισσότερους ἀνθρώπους[118]. Στό πλαίσιο αὐτό, ἡ ἔλλειψη παραδοσιακῶν ἐλεγκτῶν εἶναι ἕνας λόγος γιά τόν ὁποίο ἡ παραπληροφόρηση ἐξαπλώνεται εὐρύτερα καί γρηγορότερα στό διαδίκτυο, ἐν συγκρίσει μέ τήν πραγματική πληροφορία[119], καί προωθεῖται ἀπό ψεύτικους λογαριασμούς. Ἐπιπλέον ἔχει ἐρευνηθεῖ ὅτι οἱ καταναλωτές θεωριῶν συνωμοσίας εἶναι πιό ἐπιρρεπεῖς στό νά «*ἀρέσουν*», ἤτοι νά ἀποκτοῦν πολλά «*likes*» καί νά μοιράζονται ἀναρτήσεις γιά συνωμοσίες στά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης (*Facebook*)[120]. Μία πρόσφατη ἀνάλυση τῶν ἀναρτήσεων στό Twitter (*tweets*), σχετικά μέ τόν ἰό Zika, διαπίστωσε πώς ὁ ἀριθμός τῶν προπαγανδιστῶν θεωριῶν συνωμοσίας ὑπῆρξε περισσότερο ἀπό ὑπερδιπλάσιος ἀπό αὐτούς πού ἀπομυθοποιοῦν τίς θεωρίες αὐτές[121].

Α) Ἡ προέλευση τῶν ψευδῶν εἰδήσεων (fake news)

Μολονότι ἡ πανδημία σήμερα μαίνεται σέ ὅλο τον κόσμο, μέ τίς νέες μεταλλάξεις νά δημιουργοῦν ἔντονη ἀνησυχία καί προβληματισμό ἰδιαίτερα στήν ἐπιστημονική κοινότητα καί τίς κυβερνήσεις, ἐντούτοις, ἡ γρήγορη καί συνάμα ἐπικίνδυνη ἐξάπλωση τῶν *fake news* δείχνει νά μήν ἔχει τέλος. Στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά ἀναφέρουμε ὅτι τά *fake news* γαλουχήθηκαν καί

---

[117] LEWANDOWSKY St., COOK. J., *The Conspiracy Handbook (Εγχειρίδιο της Συνομωσίας-Μετάφραση)*, Μάρτιος 2020: http://sks.to/conspiracy.

[118] ALLCOTT H., GENTZKOW M., *Social media and fake news in the 2016 election*, στό Journal of Economic Perspectives, vol. 31, n. 2, 2017, σ. 211-236.

[119] VOSOUGHI S., ROY D., ARAL S., *The spread of true and false news online*, στό Science, vol. 359, is. 6380, March 03, 2018, σ. 1146-1151.

[120] BESSI A., COLETTO M., DEVIDESCU G. A., SCALA A., CALDARELLI G., QUATTROCIOCCHI W., *Science vs conspiracy: Collective narratives in the age of misinformation*, στό PLOS ONE, vol. 10, Fabruary 23, 2015.

[121] WOOD M. J., *Propagating and debunking conspiracy theories on Twitter during the 2015–2016 Zika virus outbreak*, στό Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, vol. 21, n. 8, August 1, 2018, σ. 485–490.

προέρχονται ἀπό τά *νεοχαρισματικά καί νεοταξικά κινήματα τῆς Ἀμερικῆς* (λ.χ. *Alt Right*) καί παράλληλα μέ τήν ἐμφάνιση τῆς πανδημίας ἐξαπλώθηκαν ταχύτατα σέ ὅλο τόν κόσμο. Θεωρίες συνωμοσίας μέσα ἀπό ἐπεξεργασμένες εἰκόνες μέ μοντάζ καί κομμένα βίντεο μέ ἀλλοιωμένο ἦχο, πού ἀπομονώνουν συγκεκριμένες φράσεις, πού σκοπό ἔχουν νά σπείρουν τόν φόβο καί τόν πανικό στόν κόσμο ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους καί μία παράλληλη πανδημία παραπληροφορήσεως ἐπιμόλυνε, συσκοτίζοντας τήν ἀληθινή ὄψη τῆς πραγματικότητος καί δυσχεραίνοντας ἔτι περαιτέρω τήν ἀντιμετώπισή της.

Σύμφωνα μέ μία παγκόσμια μελέτη πού πραγματοποιήθηκε σέ 28 χώρες καί δημοσιεύθηκε στόν ἐπίσημο ἱστότοπο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης, πάνω ἀπό 3 στούς 10 ἀνθρώπους πιστεύουν ὅτι μία ξένη ἤ ἄλλη δύναμη προκαλεῖ σκόπιμα τήν ἐξάπλωση τοῦ ἰοῦ τῆς COVID-19[122]. Ἐπιπλέον, μέ τήν ἐμφάνιση τῶν ἐμβολίων ξεκίνησε νέο κύμα παραπληροφορήσεως καί συνεπῶς τά χαμηλά ποσοστά ἀποδοχῆς ἐμβολίων δημιουργοῦν ἰδιαίτερη ἀνησυχία στήν εὐρύτερη ἐπιστημονική κοινότητα. Τά στοιχεῖα πού δημοσιεύθηκαν τόν Ἰανουάριο τοῦ 2021 ἀπό τό Κέντρο Προγραμμάτων Ἐπικοινωνίας «*Johns Hopkins*» στήν ἐπίσημη ἰστοσελίδα τοῦ Παγκοσμίου Ὀργανισμοῦ Ὑγείας δείχνουν ὅτι σέ 23 χώρες μόνο τό 63% τῶν ἐρωτηθέντων ἀποδέχεται τό εμβόλιο. Αὐτό εἶναι πολύ χαμηλότερο ἀπό τήν ἐλάχιστη ἐκτίμηση 75% πού χρειάζεται, σύμφωνα μέ τούς εἰδικούς, σέ ἕνα πληθυσμό γιά νά ἀγγίξει τήν «*ἀνοσία τῆς ἀγέλης*» καί νά μειωθεῖ ἔτσι ἡ ἐξάπλωση τῆς νόσου[123].

Ἀξίζει ὡστόσο νά γίνει μία σύντομη ἀναφορά γιά τίς πιό διαδεδομένες ψευδεῖς εἰδήσεις (*Fake news*):

1. *Τό τσιπάκι τοῦ Μπίλ Γκέιτς*: ἀφορᾶ τό περίφημο «*τσιπάκι*» που ἐμφυτεύεται μαζί μέ τό εμβόλιο, πού σκοπό ἔχει τήν δυνατότητα ἐντοπισμοῦ καί παρακολουθήσεως τῶν πολιτῶν. Βασικός ὑπεύθυνος τοῦ σχεδίου αὐτοῦ εἶναι ὁ συνιδρυτής τῆς Microsoft Μπιλ Γκέιτς.

---

[122] Βλ. ἐπίσημο ἱστότοπο Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης <https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_en>.

[123] Βλ. NUZZO Jen., MULLEN Luc., SNYDER M., CICERO A, INGLESBY Th., *Preparedness for a High-Impact Respiratory Pathogen Pandemic*, Johns Hopkins Center for Health Security, September 18, 2019: <https://apps.who.int/gpmb/assets/thematic_papers/tr-6.pdf>.

2. *Ὁ ἰός μεταδίδεται μέσῳ δικτύων 5G*: Οἱ θεωρίες συνωμοσίας συνδέουν τήν ὑπερταχεία τεχνολογία τοῦ διαδικτύου 5G μέ τήν ἐξάπλωση τοῦ κορωνοϊού. Αὐτές χωρίζονται σέ δύο κυρίως ομάδες: α) Τό 5G ἀποδυναμώνει τό ἀνοσοποιητικό σύστημα, καθιστώντας μας πιό εὐάλωτους στήν COVID-19 καί β) ὁ ἰός μπορεῖ νά μεταδοθεί μέσῳ δικτύων 5G.
3. *Τό ἐμβόλιο θά θανατώσει 700.000 ἀνθρώπους*: ἡ ψευδής εἴδηση ξεκίνησε ἀπό ἕνα τουίτ στήν Ἀγγλία, παραπέμποντας σέ ἕνα βίντεο μέ τόν ἀκροδεξιό συνωμοσιολόγο Ἄλεξ Τζόουνς. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τό βίντεο εἶχε περισσότερα ἀπό 45.000 retweets καί likes.
4. *Τά ἐμβόλια ἀλλάζουν τόν γενετικό κώδικα τοῦ ἀνθρώπου*: ἡ εἴδηση αὐτή ἐκφράσθηκε σέ ἕνα ἄρθρο τοῦ Τζόζεφ Μέρκολα, ἑνός ὁστεοπαθητικοῦ ἰατροῦ, πού κατά τό παρελθόν ἔχει βρεθεῖ στό στόχαστρο τῆς κριτικῆς γιά τήν προώθηση μή ἐγκεκριμένων θεραπειῶν. Μέσα σέ λίγες ὥρες ἀπό τήν ἀνάρτησή του, τό ἄρθρο μεταφράσθηκε από τά ἀγγλικά στά ἰσπανικά καί στά πολωνικά. Ἐμφανίστηκε σέ δεκάδες μπλογκ καί ἀναπαράχθηκε ἀπό ἀντιεμβολιαστές πού ἐπαναλάμβαναν τούς ψευδεῖς ἰσχυρισμούς του. Τό ἄρθρο ἀναρτήθηκε καί στό Facebook, ὅπου ἔφτασε σέ 400.000 χρῆστες.
5. *Ὁ κορωνοϊός δεν ὑπάρχει, εἶναι μία φάρσα*: Συντηρητικοί κύκλοι τῆς Ἀμερικῆς πού πηγάζουν ἀπό τά *νεοχαρισματικά κινήματα* διέδιδαν θεωρίες, ἀναφορικά μέ τόν κορωνοϊό, ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα πολιτικό σχέδιο καί ὅτι ὁ ἰός μοιάζει μέ τή γρίπη καί συνεπῶς δέν εἶναι σοβαρός. Δημοφιλές βίντεο στήν Ἰταλία μέ πάνω ἀπό 700.000 προβολές στό Facebook ὑποστηρίζει ὅτι ἡ πανδημία «ἔχει ἐφευρεθεῖ».

Ὡστόσο, σέ αὐτές τίς ψευδεῖς εἰδήσεις ἡ Ἐκκλησία μας δέν στάθηκε ἀδρανής. Μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. *3045/14.07.2021* Ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μέ θέμα: «*Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη στόν ἀγῶνα κατά τῆς πανδημίας*», στήν ὁποία συμπεριλαμβανόταν εἰδικό ἔντυπο πρός τόν λαόν ὑπό τόν τίτλο: «*οἱ χριστιανοί μᾶς ρωτοῦν γιά τό ἐμβόλιο καί οἱ γιατροί μᾶς ἀπαντοῦν*» φρόντισε νά διασκεδάσει πολλές ἀπό τίς διαδιδόμενες αὐτές ψευδεῖς εἰδήσεις καί νά διαφωτίσει μέ τήν ἀλήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ, παροτρύνοντάς

τον στήν ἐλεύθερη ἐπιλογή τοῦ ἐμβολίου, κατόπιν συννενοήσεως μέ τούς ἁρμοδίους ἰατρούς.

Β) Ἐκκλησία καί θεωρίες συνωμοσίας

Εἶναι γεγονός ὅτι καθ'ὅλη τήν διάρκεια τῆς πανδημίας γίναμε ὅλοι μας αὐτόπτες καί αὐτήκοοι μάρτυρες ἐξωφρενικῶν καταστάσεων. Ἄλλωστε, ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία δέν θα μποροῦσε νά μείνει ἀλώβητη καί νά μήν ἐμπλακεῖ σέ θεωρίες συνωμοσίας τόσο ἀπό ἀνθρώπους πού δέν ἀκολουθοῦν τόν Εὐαγγελικό λόγο, ὅσο καί ἀπό ἀδελφούς μας πού μετέχουν τῶν ἱερῶν μυστηρίων καί ζοῦν μία πνευματική ζωή, καί αὐτό βεβαίως εἶναι τό πιό λυπηρό. Ἔτσι, καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς πανδημίας ἀναπτύχθηκαν παράλογες θεωρίες πού προκάλεσαν ἔνταση καί δημιούργησαν ἕνα διχαστικό κλίμα μεταξύ τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, σέ σημεῖο πού νά διαταράσσονται οἰκογενειακές, φιλικές, ἐπαγγελματικές ἀκόμη δέ καί πνευματικές σχέσεις. Βεβαίως, τό γεγονός ὅτι πολλοί ἀπό τούς ἀδελφούς μας αὐτούς εἶναι κληρικοί ἤ ἀποτελοῦν πιστά μέλη της Εκκλησίας, δημιουργεῖ ἀπό μόνο του ὄχι μόνο ἀπογοήτευση, ἀλλά καί ἔντονο προβληματισμό.

Στό πλαίσιο αὐτό παρατηρήθηκε τό φαινόμενο, κληρικοί μας νά παίρνουν θέση γιά ζητήματα ἀμιγῶς ἰατρικά. Νά ὁμιλοῦν ἀπό ἄμβωνος γιά τό θέμα τοῦ κορωνοϊοῦ, γιά τίς μάσκες καί τά ἐμβόλια, παραβλέποντας ἤ καί ἀδιαφορώντας ἀκόμη γιά τίς ἀποφάσεις τῆς ΔΙΣ. Δέν ἦταν λίγοι ἐκείνοι πού τόλμησαν νά ἀπειλήσουν ὅτι δέν θά δεχθοῦν στόν ναό πιστούς μέ μάσκα, ἀφοῦ ὅπως διατυμπάνιζαν μέ φαρισαϊκή ὑποκρισία καί ἐγωιστικό ὕφος, ὁ ἰός δέν κολλάει στόν ναό. Διαδόθηκε ἐπίσης ὁ ἀλαζονικός ἰσχυρισμός ὅτι στήν Εκκλησία εἴμασθε ἄτρωτοι καί ὅτι τά πάντα στήν Εκκλησία εἶναι φορεῖς τῆς Θείας Χάριτος. Ἀκόμη καί ἡ σκόνη πού πατοῦμε στό ἔδαφος τοῦ ναοῦ, οἱ πέτρες, τά ξύλα, τά μάρμαρα καί τά χρώματα πού ὑπάρχουν στό ναό, εἶναι ὅλα ἁγιασμένα καί ἔχουν μεταβληθεί σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ. Ἰσχυρισμοί βλάσφημοι, ζηλωτικοί καί ἐπικίνδυνοι πού ὄχι μόνο ἀγγίζουν τήν αἵρεση ἤ καί τήν εἰδωλολατρία, ἀλλά δέν ἔχουν καί καμία ἀπολύτως σχέση μέ τήν ὀρθόδοξη πίστη καί κανονική

παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως ἐπιβεβαιώθηκε ἀπό τήν Ζ΄ Οἰκουμενική σύνοδο (787)[124].

Εἶναι πράγματι ἐντυπωσιακός ὁ ἀριθμός τῶν κειμένων πού συντάχθηκαν καί ἀναρτήθηκαν στό διαδίκτυο, ἰδιαίτερα στήν ἀρχή τῆς πανδημίας, γιά νά ὑπερασπισθοῦν ἤ καί νά ἀντικρούσουν τήν ἄποψη αὐτή. Φθάσαμε στό σημεῖο νά συζητοῦμε γιά τά αὐτονόητα. Λησμονήσαμε ὅτι τό οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ *ἔργο χειρῶν ἀνθρώπων* καί ἄρα ὑπόκειται σέ φθορά, ὅπως ἄλλωστε σέ φθορά ὑπόκειται καί τό ἀνθρώπινο σῶμα. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἄτρωτος, ἔτσι καί ὁ χῶρος τοῦ ναοῦ δέν εἶναι ἄτρωτος, οὔτε βεβαίως ἔχει μαγικές ἰδιότητες πού νά προστατεύει τόν ἄνθρωπο, ὅπως πολλοί, εἴτε ἀπό θεολογική ἄγνοια, εἴτε ἀπό ἐπιπολαιότητα ἰσχυρίσθηκαν. Ὁ χῶρος τοῦ ναοῦ δέν εἶναι μαγικός, ἀλλά χῶρος ἁγιαστικός. Ὁδηγεῖ τούς πιστούς στήν ἁγιότητα, ὄχι μέ τρόπο μαγικό, ἀλλά μέ τρόπο ἐλεύθερο.

Ὡστόσο, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Εκκλησίας μας ἔγινε γιά ἀκόμη μία φορά στόχος ἐπαχθῶν χαρακτηρισμῶν καί ἀσεβῶν προσβολῶν. Χαρακτηρίσθηκε ὡς «*Ληστρική*» καί ἐμεῖς ὡς *ἄνθρωποι τοῦ συστήματος*, ἀκόμη δέ καί ὡς «*αἱρετικοί*» ἀπό ὁμάδες πιστῶν πού ἐπιθυμοῦν τήν Ἐκκλησία στά μέτρα τους. Μία Ἐκκλησία ὡς ἕνα ἀποστεωμένο λατρευτικό γκέτο, μία Ἐκκλησία πού νά ἱκανοποιεῖ τίς δεισιδαιμονικές ροπές τους καί νά θυμίζει περισσότερο μία παραθρησκευτική

[124] Ἀναμφίβολα, γιά τούς Πατέρες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ΄ Οικουμενικῆς Συνόδου ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση ἀποτελεῖ τήν μοναδική πηγή ἀλήθειας καί τό ὀρθό κριτήριο ἐλέγχου της. Οἱ ἴδιοι ὑπερθεματίζουν τό γεγονός ὅτι ἡ σάρκωση τοῦ Ὑιοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀπελευθέρωσε πανηγυρικά τήν ἀνθρωπότητα ἀπό τήν πλάνη τῶν εἰδώλων, ἀφοῦ σύμφωνα με τήν ὀρθόδοξη πίστη κανένα κτιστό ἀντικείμενο δέν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο λατρείας, ἀλλά ὡς τό μοναδικά προσιτό γιά τόν κτιστό ἄνθρωπο μέσο λατρείας τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ: «*ἄνθρωποι ὄντες αἰσθητικοί, αἰσθητοῖς πράγμασι χρώμεθα πρός ἡμετέραν ἀναγνώρισιν, καί ὑπόμνησιν πάσης θείας καί εὐσεβοῦς παραδόσεως*» (Βλ. *Πρακτικά Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου*, Mansi 13, 280D). Ἄλλωστε, πᾶσα ἡ κτίση ἀποτελεῖ τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Γιά τούς θεοφόρους Πατέρες τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου, οἱ λέξεις «*εἰδωλολατρεία*» καί «*κτισματολατρεία*» ἀποτελοῦν ταυτόσιμες ἔννοιες. Συνεπῶς, ἡ εἰδωλοποίηση ἤ καί ἡ λατρευτική ὑπερβολή τῶν λειτουργικῶν ἤ μή κτισμάτων πού παρατηρεῖται σήμερα ἀποτελεῖ ἐπικίνδυνη αἵρεση, πού ἀλλοιώνει τήν ἀλήθεια καί στρεβλώνει τήν σωτηριολογική διδασκαλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

ὀργάνωση μέ αὐστηρό καταστατικό, ἐντελῶς ξένη πρός τήν ὀρθόδοξη παράδοση τῶν Πατέρων.

Μέ κατάπληξη παρακολουθήσαμε ἀδελφούς μας στά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης νά ἑρμηνεύουν ὄχι μόνο τήν Ἁγία Γραφή καί κυρίως τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀλλά καί ἱερούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Ἄνθρωποι ἁπλοί, δίχως βασικό ἀντικείμενο ἐρεύνης, ἀνέλαβαν ρόλο ἱστορικοῦ θεολόγου, πατρολόγου, δογματολόγου, ἀκόμη καί κανονολόγου. Παρασυρόμενοι στό διαδίκτυο τόσο ἀπό τά προτεσταντικοῦ τύπου συγκινησιακά βίντεο πού θέλουν τόν ἄνθρωπο σκλαβωμένο σέ μία ἀλλότρια ἠθική, πιόνι στά χέρια τοῦ Θεοῦ, ὅσο καί ἀπό παραθρησκευτικές ὁμάδες μέ ἀκροδεξιά στοιχεῖα, μεταμορφώθηκαν σέ ἀδέκαστους κριτές.

Ἀπέναντι σέ αὐτές τίς βλάσφημες προκλήσεις καί στούς ἐμπαιγμούς ἀπαντήσαμε μέ λόγια ἀγάπης, στίς προσβολές μέ υπομονή, στίς συκοφαντίες μέ λόγια φιλικά: «*λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν*»[125].

Γ) Αἰτίες προβλήματος.

Ἡ ἀσθενής ἤ καί ἐχθρική αὐτή στάση καί συμπεριφορά κληρικῶν καί λαϊκῶν ἀδελφῶν μας θά πρέπει ἀσφαλῶς νά μᾶς προβληματίσει. Ἀναμφίβολα, ἀποτελεῖ μία μεγάλη πρόκληση καί θά πρέπει ὡς Ἐκκλησία νά ἑστιάσουμε στήν πηγή τῆς προβληματικῆς. Ποιές ὅμως εἶναι οἱ βασικές αἰτίες τοῦ προβλήματος;

α) Ἔλλειψη κατηχήσεως. Ἀναμφίβολα, ἡ ἔλλειψη κατηχήσεως τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν ἦταν καί ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἄν ὄχι τό σοβαρότερο, ἕνα κυρίως ἀπό τά σοβαρότερα προβλήματα στήν Ἐκκλησία μας. Καθένας λειτουργεῖ, ἐκφράζεται καί πιστεύει ὅπως ὁ ἴδιος ἀντιλαμβάνεται, ἀδιαφορώντας καί ἀγνοώντας βασικούς κανόνες καί τήν παράδοση της Εκκλησίας μας. Πολλοί μάλιστα χριστιανοί δεν γνωρίζουν βασικές ἔννοιες καί διδασκαλίες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἔτσι, ἔχουν δημιουργήσει στό μυαλό τους μία συγκεκριμένη γνώμη γιά τό τί εἶναι Ἐκκλησία, ἡ ὁποία πολλές φορές πόρρω ἀπέχει ἀπό τήν γνήσια καί ἀνόθευτη πίστη τοῦ Εὐαγγελίου καί τήν διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

[125] Α΄ Κορ. δ΄, 12-13.

β) Δεισιδαιμονική σχέση μέ τήν πίστη καί τά ἱερά Μυστήρια. Στόν ὀρθόδοξο λαό μας ἐπιβιώνουν προλήψεις καί δεισιδαιμονίες πού ἀφοροῦν τόσο στήν χριστιανική πίστη καί ζωή, ὅσο καί στά ἱερά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἔτσι, μολονότι ἡ χριστιανική πίστη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο, δίνοντάς του τήν δυνατότητα τῆς «*καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*», ἐντούτοις οἱ προληπτικοί λησμονοῦν τήν μεγάλη αὐτή πραγματικότητα καί ὑποδουλώνονται σέ ἀφελεῖς καί παράλογες προλήψεις. Ἀντιμετωπίζουν καί συμμετέχουν στά ἱερά Μυστήρια, ἀναμένοντας μαγικές ἰδιότητες καί ἀποτελέσματα. Ἐκβιάζουν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ καί ἀναμένουν ἀπό Αὐτόν νά δράσει ὅπως καί ὅταν αὐτοί ἐπιθυμοῦν. Ἐμμένουν μᾶλλον στά λόγια κάποιου «*γέροντος-γκουροῦ*» πού δῆθεν κάνει θαύματα καί προφητεύει τό μέλλον, πάρα στόν σωστικό λόγο τοῦ Εὐαγγελίου πού μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο.

γ) Ζηλωτική καί ζηλοτυπική σχέση μέ τήν Ἐκκλησία. Πολλοί εἶναι οἱ πιστοί πού ἀρέσκονται νά ἐνδύονται συχνά τόν ρόλο τοῦ ὁμολογητή, τοῦ ζηλωτή ἤ ἀκόμη καί τοῦ μάρτυρα τῆς πίστεως. Καταδικάζουν τίς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας, φέρονται ἐγωιστικά καί κατακριτικά ἐναντίον της, μή ἀποδεχόμενοι τίς προτάσεις πού μπορεῖ αὐτή νά προσφέρει πρός ὄφελος τοῦ λαοῦ της. Ὅλοι μας ἐνθυμούμασθε τί συνέβη τό Πάσχα τοῦ 2021 μέ τήν ἀλλαγή ὥρας τῆς Ἀναστάσεως. Ξεχνοῦμε φαίνεται ὅτι ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀποτελεῖ τήν ἀπόλυτη διαχρονική ἔκφραση τῆς ἐκκλησιολογικῆς ταυτότητος καί τῆς σωτηριολογικής ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας μας καί ὀφείλουμε ὑπακοή στίς ἀποφάσεις της ὅλοι μας, λαϊκοί, ἱερεῖς καί ἐπίσκοποι.

δ) Προφητολογία. Στίς ἡμέρες μας ἀνθεῖ γιά τά καλά ἡ προφητολογία καί ἡ ἀγωνία γιά τό μέλλον ἔχει δημιουργήσει ἕναν πληθωρισμό ἀναρτήσεων σέ διάφορα «*διαδικτυακά προφητολόγια*». Αὐτόκλητοι «*προφητολόγοι*» πού συστηματικά ἀσχολούνται μέ κάθε τι πού προκαλεῖ τό ἐνδιαφέρον καί ἐξάπτει τη νοσηρή φαντασία τῶν ἀκροατῶν τους ἀρέσκονται νά δημιουργοῦν γύρω τους ὀπαδούς ἀκόμη καί σέ παγκόσμια κλίμακα, λόγῳ του διαδικτύου. Βεβαίως, βασική αἰτία τῆς προβληματικῆς αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ ἀπουσία οὐσιαστικῆς θεολογικῆς παιδείας ἤ καί γνήσιας μετοχῆς στήν ἁγιοπνευματική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Θά πρέπει ὡστόσο νά γίνει ἀπό ὅλους κατανοητό ὅτι ὁ αὐθεντικός

ἑρμηνευτής τοῦ προφητικοῦ λόγου ἦταν, εἶναι καί θά εἶναι μόνο ἡ Ἐκκλησία. Ὁποιαδήποτε ἄλλη προφητική ἑρμηνεία ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία τείνει νά ἀποτελέσει ἐπικίνδυνη πλάνη.

Μακαριώτατε Ἅγιε Πρόεδρε,
Σεβασμιώτατοι Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,

Ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα γιά τήν ἀνθρωπότητα μία σκληρή δοκιμασία. Μία δοκιμασία, πού ὡς παραχώρηση Θεοῦ, ἀπαιτεῖ ἀπό ὅλους μας νά ἐπαναξιολογήσουμε τίς ἀξίες καί τίς ἀρχές μας, νά ἐπανακαθορίσουμε τό ὀρθόδοξο βίωμα καί τήν ἐμπειρία μας, τήν ἐκκλησιαστική καί συνοδική μας αὐτοσυνειδησία, τήν συλλογική μας εὐθύνη καί τήν χρήση τῆς ἀτομικῆς μας ἐλευθερίας ἀπέναντι στόν Θεό, στόν πλησίον καί σέ ὁλόκληρη τήν κτίση, πού *συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν*[126]. Ἀποτελεῖ ὅμως καί μία σημαντική ἀφορμή γιά μετάνοια, περισσότερη προσευχή καί πνευματική ἀναγέννηση. Ἀπαιτεῖ νά ἀλλάξουμε τόν τρόπο πού βλέπουμε τά πράγματα καί νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι στόν κόσμο μας τίποτε δέν εἶναι δεδομένο καί αὐτονόητο.

Ἄλλωστε, ἡ κλιματική ἀλλαγή, ἡ τεχνητή νοημοσύνη καί ἡ συνθετική βιολογία ἀποτελοῦν ὄχι μόνο σημαντικότατες προκλήσεις, πού μόνο ἀδιάφορη στό ἄμεσο μέλλον δέν μποροῦν νά ἀφήσουν τήν Ἐκκλησία, ἀλλά συνάμα καί σημαντικές ὑπαρξιακές ἀπειλές πού θά κληθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα νά ἀντιμετωπίσει στόν παρόντα αἰῶνα. Τά πράγματα ἀλλάζουν μέ κινηματογραφική ταχύτητα. Τά νέα αὐτά ἀδιέξοδα ζητοῦν λύσεις καί ποιμαντικές ἀπαντήσεις. Τό ἐρώτημα ὅμως πού τίθεται εἶναι, κατά πόσο ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι σήμερα ἕτοιμη νά διαχειρισθεῖ τέτοιες κρίσεις;

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ νέα ἐποχή ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία νά ἀποτάξει ἤ καί νά ξεφύγει ἀπό τήν γραφικότητα, τόν ἀναχρονισμό καί τόν ἐφησυχασμό, πού ὁδηγοῦν στήν ἀποξένωση καί στήν παραποίηση τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος. Ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία μας νά ἀποβάλλει κάθε ψῆγμα ἐκκοσμικεύσεως καί ἀντ᾽αὐτοῦ νά προβάλλει τό ἀσκητικό της ἦθος καί τόν εὐχαριστιακό της

[126] Ρωμ. η᾽, 22.

χαρακτῆρα. Ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία μας νά εἶναι ἑνωμένη καί δυνατή. Εὐέλικτη, τολμηρή καί ὁμόφωνη στίς ἀποφάσεις της ἀπέναντι στίς νέες καί μεγάλες αὐτές προκλήσεις. Ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία μας νά παραμείνει προσηλωμένη στήν ὑπερδισχιλιετῆ ἀποστολική καί πατερική της παράδοση καί νά διατηρήσει ἀλώβητη τήν ὀρθόδοξη αὐτοσυνειδησία της ὡς Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία.

Ἡ νέα ἐποχή ἀπαιτεῖ ἐπίσης κληρικούς μέ πνευματική ἐγρήγορση καί παρρησία. Κληρικούς, γνῶστες τῆς σημερινῆς πραγματικότητος, πού μέ τήν ταπείνωσή τους, τήν καθαρότητα τοῦ βίου τους καί τό ἐκκλησιαστικό φρόνημά τους νά γίνονται δεῖκτες καί ἐνσαρκωτές τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ πρός τούς *ἐγγύς καί τούς μακράν*[127]. Κληρικούς, πού νά διακατέχονται ἀπό μία αἴσθηση εὐθύνης καί θυσίας πρός τόν λαό τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα πάντοντε μέ τόν Εὐαγγελικό λόγο: «*ὁ ποιμήν ὁ καλός τήν ψυχήν αὐτοῦ τίθησιν ὑπέρ τῶν προβάτων*»[128]. Κληρικούς ἀκόμη, πού μέ τήν ὑπακοή τους πρός τήν Ἐκκλησία νά καθίστανται, σύμφωνα μέ τόν λόγο τοῦ ὁσίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου: «*ἀνάκτορον σωφροσύνης, ἑστία φρονήσεως, ἀκρόπολις ἀνδρείας, μητρόπολις δικαιοσύνης, ταμεῖον φιλανθρωπίας, τέμενος ἡμερότατον καί, συλλήβδην, πασῶν τῶν ἀρετῶν θησαυρός*»[129].

Μπορεῖ πράγματι τά ἐμβόλια νά ἀποτελοῦν μία ἀποτελεσματική ἐπιστημονική λύση γιά τήν ἀναχαίτιση τῆς πανδημίας καί νά συμβάλουν στήν σωτηρία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὡστόσο, ἔχουν καταφέρει, ἀντί νά ἑνώσουν, νά διχάσουν τόν λαό μας. Οἱ καιροί ὅμως δέν ἐπιτρέπουν γι' ἄλλη διχόνοια. Δέν ἐπιτρέπουν γι' ἄλλη ἀποξένωση. Στόν ἐπικίνδυνο αὐτό νέο ἐθνικό διχασμό πού ἐκκολάπτεται μεταξύ «*ἐμβολιασμένων*» καί «*ἀνεμβολιάστων*», ὀφείλουμε ὡς Ἐκκλησία νά ἀντιπαρατάξουμε τήν ἀγάπη καί τήν ἀλληλεγγύη. Νά καλλιεργήσουμε στόν κόσμο τήν ὁμόνοια καί τήν ἑνότητα, πού πηγάζει ἀπό τήν

---

[127] Εφ. β', 17.

[128] Ιω., ι', 11.

[129] Πρβλ. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Διδύμῳ πρεσβυτέρῳ*, 28, PG78, 1341A: «*αἰδώς μέν ὀφθαλμοῖς κατώκει, πειθώ δέ ἐν χείλεσι, σοφία δέ ἐπί γλώσσης· καί αὐτάρκεια μέν ἐν γαστρί, ἐγκράτεια δέ ἐν τοῖς μετά γαστέρα καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πασῶν σχεδόν τῶν ἀρετῶν κοινόν ἦν ταμιεῖον καί ἐνδιαίτημα*».

ἴδια τήν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ, σύμφωνα μέ τόν ἱερό Χρυσόστομο: «*τό γάρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλά ἑνώσεως ἐστί καί συμφωνίας ὄνομα*»[130].

Ἡ Ἐκκλησία, ἄλλωστε, οὐδέποτε ἀδιαφόρησε γιά τά προβλήματα τοῦ κόσμου, διότι ἁπλά, ἡ Ἐκκλησία δέν ὑπάρχει γιά τόν ἑαυτό της, ἀλλά γιά τόν κόσμο. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πάνω ἀπό ὅλους καί ἀπό ὅλα καί γιά τήν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης δέν ὑπάρχουν ἀδιέξοδα, ἀφοῦ «*ἐστι γάρ Θεός ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς*»[131], ὁ Ὁποῖος «*ἑαυτόν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών… καί σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ*»[132]. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά δώσει νόημα καί ἐλπίδα στόν κόσμο, δείχνοντας ὅτι ὁ Χριστός εἶναι παρών μέσα στήν ἱστορία του. Καί αὐτό θά τό ἐπιτύχει μέ τό ἴδιο της τό «*εἶναι*», διότι αὐτή ἡ ἴδια εἶναι ἡ διηνεκής παρουσία τοῦ Χριστοῦ στήν ἱστορία τοῦ κόσμου.

[130] Ιω. Χρυσοστομος, *Ὑπόθεσις τῆς πρός Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς*, PG61, 13.
[131] Δαν., γ', 17.
[132] Φιλ., β', 7-8.